

تحلیل اسناد داوری مقاله‌های مجله جامعه‌شناسی ایران

فرهنگ ارشاد، معصومه قاراخانی، سید آیت‌الله میرزایی

این مقاله ضمن بررسی اسناد داوری مقالات رسیده به مجله جامعه‌شناسی ایران کوشیده است عمده‌ترین اشکالات وارده بر مقالات مذکور را از دیدگاه داوران مجله شناسایی و دسته‌بندی نموده و در تحلیل نهایی ارائه کند. در این پژوهش با بهره‌گیری از تکنیک‌های تحلیل عاملی و تحلیل محتوا، اطلاعات (کمی و کیفی) مندرج در برگه‌های داوری استخراج شده است. اسناد گردآوری شده شامل ۵۰۶ سند داوری در مورد ۱۷۸ مقاله و حاصل همکاری یکصد داور جامعه‌شناس در سال‌های ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ می‌باشد. یافته‌های این پژوهش پس از کاربرد تکنیک تحلیل عاملی نشان می‌دهد که عمده‌ترین اشکالات وارد شده از سوی داوران در سال‌های مذکور به‌طور کلی و به ترتیب اهمیت، ابعاد محتوایی و ساختاری (صوری) مقالات را در بر می‌گیرد. ابعاد دوگانه یاد شده هرکدام در ذیل خود متغیرهای مؤثری را به ترتیب اولویت و اهمیت شامل می‌شوند. همچنین یافته‌های این پژوهش پس از کاربرد تکنیک تحلیل محتوا حاکی از آن است که عمده‌ترین اشکالات و اصلاحات پیشنهادی داوران بیشتر ناظر بر روش تحقیق، مقالات و مباحث نظری آن‌هاست، که مجموعاً ۵۸٪ درصد از سهم کل اشکالات وارد شده بر مقالات را به خود اختصاص داده است.

مفاهیم کلیدی: مجله جامعه‌شناسی ایران، مجله علمی-پژوهشی، داور، ابزار داوری، محتوای مقاله، ساختار مقاله.

مقدمه

پژوهش حرفه‌ای، فرایندی مستمر از تحقیق و کندوکاو، مطالعه نشریات پژوهشی، تهیه مقالات علمی و ارائه آن‌ها به مخاطبان حرفه‌ای مختلف و سرانجام چاپ مقاله و آثار دیگر است (میلر، ۱۹۹۱: ۶۶۲). همچنین تمایل به کسب پایگاه و اعتبار و ارائه رهنمودهایی به هدف خدمت

علمی از جمله عام‌ترین و دیرپاترین انگیزه‌ها برای نوشتن است. این امر در وهله نخست در جهت تمایل به «شناخته شدن» و سپس به عنوان تمایل به کسب شهرت توجیه می‌گردد (همان: ۷۱۹)، به گونه‌ای که موقعیت اجتماعی پژوهشگران بستگی به این دارد که کمیت و کیفیت تحقیقات آن‌ها تا چه اندازه اصول علمی را رعایت نموده و چگونه مورد ارزیابی اجتماع علمی قرار می‌گیرد (سرمد و دیگران: ۱۳۷۹).

مقاله‌های منتشر شده در مجلات تخصصی به خاطر به روز بودن (نسبی)، کوتاه بودن مطلب، سرعت انتقال نتایج تفکر نویسنده به خواننده، ارزان‌تر بودن مجله (نسبت به کتاب)، اطلاعات نسبتاً اصیل و دست اول، تحلیل‌های دقیق و کوشش در به کارگیری روش‌های شناخته شده و منطقی، چاپ و توزیع سریع مجله، معرفی متون و منابع مربوط به موضوع از گذشته تا امروز، و حذف مطالب حاشیه‌ای و فرعی (به خاطر رعایت حجم محدود یک مقاله و یک مجله علمی) شایان اهمیت زیادی است. مهم‌تر از همه این‌که، به دلیل فرایند داوری که مقاله مورد نظر طی می‌کند، و با صیقل خوردن آن در اثر مطالعه نقادانه داوران و توصیه‌های آن‌ها برای تکمیل مقاله پیش از انتشار، همه این‌ها به مقالات علمی در مجله‌های تخصصی هویت و بزه‌ای می‌دهد. از این رو، هر کوششی برای غنی‌تر کردن و معیاری‌تر نمودن این مقالات کاری باارزش و موجه به‌شمار می‌آید. به همین دلیل است که اهل علم برای این مقالات ارزش زیادی قایل است (سلطانی، ۱۳۷۷: ۶۵-۶۷ به نقل از تیمورخانی، ۱۳۸۱: ۳۲-۴۴).

یکی از زمینه‌های اجتماعی که تقریباً اکثر ادعاهای معرفتی علمی از خلال آن می‌گذرد ارزیابی از سوی یک مجله تخصصی در آن حوزه از معرفت است. همان‌گونه که هر اجتماع علمی دارای هنجارها، اخلاق، قوانین پیشرفت، ملاک‌های حقیقت، توجهات، رد کردن‌ها، پذیرفتن‌ها و ارج‌گذاری‌ها می‌باشد (توکل، ۱۳۷۰: ۳۶)، هر مجله علمی نیز ضمن رعایت ملاک‌های متعارف، سبک و اهداف خاصی را نیز دنبال می‌کند. مجله جامعه‌شناسی ایران نیز که در زمره مجلات علمی-پژوهشی^۱ است از این امر مستثنی نبوده و علاوه بر این‌که ارزیابی مقالات را بر مبنای اهداف مرتبط با سیاست مجله قرار می‌دهد، به میزان پایبندی نویسندگان مقالات و توصیه‌های داوران در رعایت اصول علمی مورد اجماع در حوزه پژوهش‌های جامعه‌شناختی نیز

۱. به استناد آیین‌نامه کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور مصوب ۸۲/۵/۲۰ دو نوع مجله تعریف شده است: (۱) پژوهشی، شامل مقاله‌هایی که به ارائه یافته‌های جدید پژوهشی می‌پردازد و جامعه علمی آن را پژوهش تلقی می‌کند، اعم از پژوهش‌های بنیادی، کاربردی یا توسعه‌ای. (۲) ترویجی، شامل مقاله‌ها و نوشتارهایی است که به ترویج رشته یا رشته‌هایی از علوم می‌پردازند (هیئت نظارت و ارزیابی فرهنگی علمی، ۱۳۸۴: ۵-۶).

توجه دارد. تلاش برای رسیدن به این اهداف باعث تشخیص نواقصی هم در محتوا و هم در ساختار مقالات رسیده به مجله جامعه‌شناسی ایران شده است. تعیین نواقص، پذیرش، یا رد این مقالات، حاصل صرف فرصت‌ها و هزینه‌هایی از سوی اعضای مجله و داوران برگزیده‌ای است که با سه معیار تخصص، انضباط و علاقه‌مندی از سوی هیئت تحریریه مجله جامعه‌شناسی ایران انتخاب می‌شوند.

توجه به روابط متقابل و وابستگی اجزای یک مقاله علمی نشان می‌دهد که ساختار (روابط اجزای تشکیل‌دهنده مقاله و شکل تنظیم آن)، محتوای مقاله و نیز هریک از اجزای ذیل آن‌ها ممکن است نارسا و دارای اشکال باشند. گرچه مشکلات و نواقص مقالاتی که جهت چاپ به مجله جامعه‌شناسی ایران ارائه می‌شود به‌طور اعم در میان مخاطبان این مقالات و به‌طور اخص بر اصحاب جامعه‌شناسی ایران پوشیده نیست، اما از آنجایی که «مستندسازی امور بدیهی یک از فعالیت‌های اجتماعی با ارزش هر علم است» (دلاور، ۱۳۷۸: ۱۷)، طرح این نواقص در قالب یک مقاله خالی از فایده نخواهد بود.

بنابراین، هدف از تنظیم مقاله حاضر این است که در پیگیری سیاست مجله جامعه‌شناسی ایران (که در صفحات بعدی مطرح خواهد شد)، از طریق بررسی اسناد داوری مقالات رسیده به دفتر مجله (آرشیو سال‌های ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳)، گامی در جهت بهبود کیفی مقالاتی برداشته شود که در قلمرو مطالعات جامعه‌شناختی ایران نوشته می‌شود. نویسندگان این مقاله به تأثیر عوامل مورد توجه اجتماع علمی بر فعالیت‌های پژوهشی در تولید و توزیع دانش توجه داشته و مجلات علمی را یکی از عناصر فضای نظام‌مندی تلقی می‌کنند که در کنار سایر عناصر هویت اجتماع علمی آن حوزه از علم را می‌سازند. مجله جامعه‌شناسی ایران نیز یکی از عناصر فضای نظام‌مند علم جامعه‌شناسی در ایران به‌شمار می‌آید. توجه به این عنصر، علاوه بر شناخت دستاوردهای این رشته، یکی از منابعی خواهد بود که سبب آگاهی ما از مسائل، معیارها و ارزش‌های درونی فضای علم جامعه‌شناسی در ایران خواهد شد. شایان ذکر است که مقاله حاضر ضمن بررسی داوری‌های صورت گرفته از مقالات با هدف مستندسازی نواقص مقالات یاد شده، تلویحاً به انعکاس داوری‌های صورت گرفته و نیز سنجش ابزار داوری مورد استفاده در مجله جامعه‌شناسی ایران نیز می‌پردازد.

پیشینه موضوع

ساختار مناسب مقاله‌ای که حاصل یک تحقیق است چگونه باید باشد؟ عناصر اساسی یک مقاله کدامند؟ و اهمیت هریک از عناصر مذکور چیست؟ این‌ها سؤالاتی هستند که برخی

پژوهشگران را بر آن داشته تا به بررسی مقالات چاپ شده در مجلات علمی بپردازند. به‌طور مثال، بعضی پژوهشگران در مورد معیارهایی که بر قابلیت نشر یک مقاله در مجله‌ای پژوهشی تأثیر می‌گذارد، تحقیقاتی انجام داده و رهیافت‌هایی را ارائه می‌دهند. بروس هال^۱، آن وارد^۲ و کانای کامر^۳ نمونه‌ای از ۱۲۸ مقاله منتشر شده در زمینه علوم تربیتی را در سال ۱۹۸۳ انتخاب کرده و از داوران خواستند نقایص خاصی را که در هریک از این مقالات مشاهده می‌کنند گوشزد نمایند. یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد که بیشترین لغزش‌های ذکر شده به روش‌شناسی پژوهش (مانند مشخص نکردن پایایی و روایی مقیاس‌های مورد استفاده)، یا مشکلاتی در چگونگی گزارش آن (مانند این‌که محدودیت‌های تحقیق به درستی توصیف نشده است) مربوط می‌شدند (به نقل از گال و همکاران، ۱۳۸۲). در مقاله دیگری تحت عنوان «ارزیابی جامعه‌شناسان آمریکا از شصت و سه نشریه» گلن به بررسی ارزیابی جامعه‌شناسان آمریکا از شصت و سه نشریه‌ای که غالباً مقالات جامعه‌شناسان را چاپ می‌کنند پرداخته است. او در سال ۱۹۷۰ پرسش‌نامه‌ای برای ۲۵۰ استاد و دانشیار گروه‌های جامعه‌شناسی دارای مدرک دکترا ارسال کرد و خواست تا به شصت و سه نشریه مذکور برحسب قضاوتشان امتیاز دهند. او با ارائه داده‌های خود به این تحلیل رسید که نظام کاملاً منسجمی از اعتبار و شهرت در جامعه‌شناسی وجود ندارد. بهترین ماحصل آثار یک نویسنده مربوط به مستندات او به دیگران و ارزیابی و امتیازاتی است که در فرایند داوری به دست می‌آورد. شاید [چاپ مقاله او در] یک مجله علمی کاملاً معتبر مرجع مناسبی برای قضاوت درباره آثار نویسنده باشد (میلر، ۱۹۹۱: ۶۵۳-۶۵۵).

بوت و هیز (۲۰۰۰) در یک بررسی مقالات شانزده ساله مجله انجمن جمعیت‌شناسی استرالیا (مربوط به سال‌های ۱۹۸۴-۱۹۹۹) را تحلیل محتوا کرده‌اند. مقالات برحسب متغیرهای زیر دسته‌بندی و تحلیل محتوا شده است: تاریخ و شماره انتشار مقاله، تعداد نویسندگان، جنسیت نویسنده، وابستگی سازمانی نویسنده، قلمرو جغرافیایی مقاله، حیطه موضوعی، شیوه و تکنیک تجزیه و تحلیل داده‌ها، داده‌های دست اول و غیر آن، منبع داده‌ها (مثلاً، از سرشماری یا پیمایش نمونه‌گیری)، نوع داده‌ها (مقطعی، طولی...) و بالأخره نوع تحقیق کیفی یا کمی. سپس نتایج آن با تحقیق مشابهی در مورد مجله جمعیت‌شناسی آمریکا (مربوط به سال‌های ۱۹۶۴ تا ۱۹۹۲) مقایسه شده است. بیش از نیمی از مقالات این تحقیق در زمینه مرگ و میر و زاد و ولد، خانواده، مهاجرت، نظریه پردازی و تولید آمار (پیمایشی) بوده است. ضمناً چون اعتبار مجله جمعیت‌شناسی آمریکا بیشتر بوده، مقالات معتبرتر و با تحلیل پیچیده‌تر به آن‌جا فرستاده شده و

1. Bruce Hall
3. Connie Comer

2. Ann Ward

به همین دلیل تنوع موضوعی مجله جمعیت‌شناسی آمریکا بیشتر بوده است (بوت و هیز: ۱۹۹-۲۱۲).

علاوه بر تحقیقات پیش‌گفته، که مجلات علمی و مقالات آن‌ها را مستقیماً مورد بررسی قرار می‌دهد، برخی پژوهشگران نیز به وجود مسائل و مشکلاتی در تحقیقات اجتماعی که زمینه‌ای برای نوشتن مقالات علمی هستند اشاره نموده‌اند، و به بررسی نواقص و اشکالات موجود در هر یک از اجزای تحقیقات اجتماعی که در قالب یک مقاله علمی ارائه شده است می‌پردازند. عبداللهمی (۱۳۷۶)، در مقاله «مسائل روش‌شناسی در تحقیقات اجتماعی» با طرح پرسش‌هایی به بررسی مسائل روش‌شناسی در تحقیقات اجتماعی ایران می‌پردازد. پرسش اصلی عبداللهمی این است که، آیا قواعد، اصول، فرایندها و مراحل روش تحقیق در جامعه‌شناسی توسط کسانی که تحقیقات جامعه‌شناسی را انجام می‌دهند رعایت می‌شود. وی در پاسخ به پرسش یاد شده، برخی مشکلات تحقیقات اجتماعی را در ایران این‌گونه برمی‌شمارد: ۱) عدم پیشدستی محققان حوزه علوم اجتماعی در طرح مسائل اجتماعی و طرح این مسائل از سوی مسئولان اجرایی؛ ۲) گرفتار شدن در دام افراط و تفریط طرح مسائل نظری و عملی و عدم استفاده از هر دو به شیوه‌ای علمی و قابل توجیه؛ ۳) دوگانه‌بینی در انجام دادن تحقیقات اجتماعی و غفلت از تلفیق جنبه‌های خرد و کلان؛ ۴) انتخاب روش‌های تحقیقی نارسا یا عدم تناسب روش مورد استفاده با موضوع تحقیق؛ ۵) در بخش تحلیل اطلاعات نیز عدم استفاده از تکنیک‌های جدید و جنبه نمایشی استفاده از برخی تکنیک‌های جدید بدون توجه به محدودیت‌های کاربرد آن‌ها؛ و ۶) ارائه پیشنهادها و راه‌حل‌هایی فراتر از یافته‌های تحقیق از سوی برخی محققان و ارائه پیشنهادهایی بدون توجه به مرزهای تحقیق انجام شده. برخی از پژوهشگران نیز با اتخاذ مواضع کلی‌تر به مشکلات نظریه‌پردازی در مطالعات بومی ایران توجه نموده‌اند. در همین راستا سروش (۱۳۷۶) ضمن توجه به اهتمام اصحاب حوزه علوم انسانی در جهت نظریه‌پردازی به ضرورت توجه به غیر تقلیدی بودن سؤال تحقیق و نیز جواب تحقیق اشاره داشته و اهمیت تحقیقات کاربردی را، به منظور بالا بردن روح علمی در حوزه علوم انسانی، مطرح کرده است. منابعی که ذکر شد، اگرچه حاکی از تلاش پژوهشگران برای ساماندهی تحقیقات و احیاناً یافتن نقائص و اشکالات آن‌ها است، اما اغلب آن‌ها بررسی‌های خود را - با توجه به اهداف خاص مورد نظر نویسنده - معطوف به برخی از اجزای تحقیقات و مقالات علمی نموده‌اند. آن‌ها نه تنها به تمام عناصر یک مقاله علمی توجه نکرده‌اند، بلکه به روابط منطقی این اجزا - به عنوان یک ساختار - که می‌تواند در خدمت محتوای مقاله نیز باشد کمتر پرداخته‌اند. با این حال، دل‌مشغولی برخی از صاحب‌نظران، ایرانی به این موضوع نشان می‌دهد که اصول و

قواعد حاکم بر پژوهش‌های علمی و نحوه گزارش آن‌ها در قالب یک مقاله علمی چندان دانسته نشده و اغلب رعایت نمی‌شود. چنان‌که می‌دانیم، مقاله علمی نوشته‌ای است ساختارمند که بر مبنای اصول علمی شکل می‌گیرد. لذا ارزش مقاله علمی علاوه بر یافته‌ها و نتایج آن به این بستگی دارد که تا چه اندازه از اصول منطقی تحقیق (روش‌شناسی) پیروی کرده است.

معمولاً، مقاله‌های علمی را به سه دسته تقسیم می‌کنند: (۱) گزارش پژوهش‌های علمی؛ این‌ها عموماً پژوهش‌های اصیل و دست اولی هستند که طی فرایند عملی تحقیق به دست آمده‌اند. این نوع مقاله می‌تواند گزارش کامل یا بخشی از گزارش تحقیق باشد که بحث مستقلی را ارائه می‌کند. (۲) مقاله‌های مروری: ارزیابی نقادانه از منابع پژوهشی که قبلاً منتشر شده است. نویسنده این‌گونه مقاله با سازمان‌دهی، پیوند دادن و ارزیابی مطالبی که قبلاً منتشر شده وضعیت کنونی پیشرفت علم را درباره موضوع خاص مقاله بررسی می‌نماید و به طرح مسئله یا فرضیه‌هایی می‌پردازد. (۳) مقاله‌های نظری: ساختار این نوع مقالات با نوع دوم یکسان است، با این تفاوت که در این‌گونه پژوهش، منابع و متون موجود درباره قلمرو عمده‌ای، در جهت توسعه نظریه، بررسی و تحلیل می‌شود. در این نوع تحقیق ارائه نتایج عملی و اطلاعات تجربی در جهت پشتوانه نظریه صورت می‌گیرد (انجمن روان‌شناسی آمریکا، ۱۹۸۲: ۲۱).

بنا بر اجماع نظری، مقاله علمی - پژوهشی دارای اجزایی است که در کنار هم و در ارتباط با یکدیگر ساختار آن مقاله را می‌سازند. این اجزا شامل عنوان مقاله، چکیده، مقدمه، واکاوی نظری (چارچوب نظری و پیشینه)، روش تحقیق، تحلیل یافته‌ها و نتیجه‌گیری است. این اجزا - که البته بعضی از آن‌ها خود نیز شامل عناصر فرعی نیز هستند - بر مبنای اصول منطقی با یکدیگر ارتباط یافته و در انتقال محتوای مقاله به مخاطب کمک می‌نمایند. به‌زعم مارشال و رولند، اجزای ساختار مقاله باید مستدل و منطقی متوجه پرسش محوری مورد نظر در مقاله باشند (مارشال و رولند، ۱۹۹۸). نحوه چینش این اجزا نشان‌دهنده اهمیت و اولویت هر بخش و نهایتاً کل مقاله است. اهمیت اجزای مذکور در تنظیم ساختار و محتوای مقاله علمی یکسان نیست و اهمیت برخی از اجزای محوری مقاله را نمی‌توان نادیده انگاشت. مطابق با دسته‌بندی پیش‌گفته و بسته به نوع مقاله ارائه شده نیز ممکن است بتوان در پی‌گیری اجزای مقاله تغییراتی داد. صرف‌نظر از اهمیت وجودی هر کدام از اجزای مقاله علمی، روابط درونی اجزای یاد شده نیز مورد توجه است. اتسندلر به رابطه میان اجزای تحقیق تجربی که در قالب مقاله ارائه شده و ساختار مقاله علمی - پژوهشی را می‌سازد اشاره می‌کند. او می‌نویسد «استفاده از ابزار تجربی در تحقیقات اجتماعی بدون پشتوانه نظری تجربی‌گری محسوب می‌شود. نظریه‌هایی هم که در مورد جامعه، بدون آزمون تجربی، ابراز می‌شوند، تضمین و یا در جهت تسهیل

پذیرش ایدئولوژی‌ها هستند. چنان‌که استفاده از ابزار و نظریه بدون کنترل روش‌شناختی منجر به سوءاستفاده از هر دوی آن‌ها می‌شود و استفاده از نتایجی که بدون نظریه جمع‌آوری شده‌اند، شناخت‌های جدید را امکان‌پذیر نمی‌کنند (اتسلندر، ۱۳۷۵: ۳۳۹).

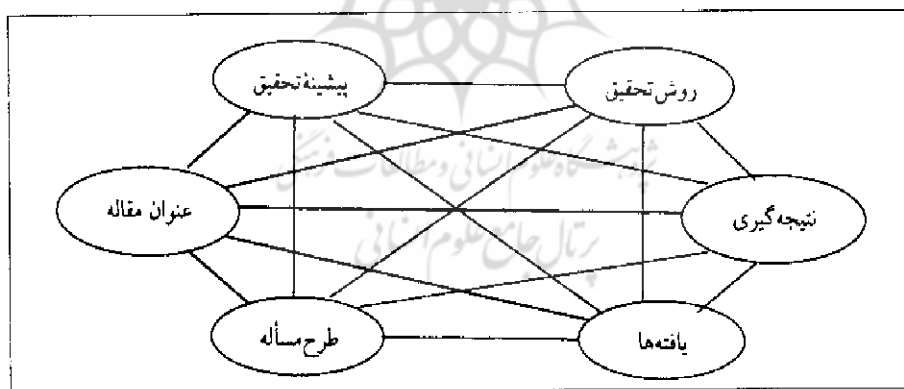
مرور مطالب پیش‌گفته حکایت از اهمیت روش‌شناسی و منطق تحقیقات اجتماعی دارد. تجربه جامعه‌شناسان ایرانی پس از سال‌ها مطالعه حکایت از آن دارد که هنوز قواعد و اصول تحقیقات اجتماعی چندان‌که شایسته است رعایت نمی‌شود. با این حال، توجه به روش‌شناسی تحقیقات اجتماعی از نظر پژوهشگران این حوزه تا به آن حد است که پس از انتشار ۴ شماره از دوره چهارم (۱۳۸۲) مجله جامعه‌شناسی ایران، اعضای هیئت تحریریه مجله را - که به تجربه دریافته بودند بسیاری از مقالات واصله به دفتر مجله توسط داوران مجله به دلایل علمی رد می‌شوند - بر آن داشت تا از شماره دوم دوره پنجم (۱۳۸۳) «سیاست علمی مجله جامعه‌شناسی ایران» را اعلام نمایند:

مجله جامعه‌شناسی ایران به انتشار مقالات علمی - پژوهشی می‌پردازد که به نحوی موجبات ارتقا دانش جامعه را فراهم نماید و یا به فهم مسائل اجتماعی ایران و شناخت علل و یا آثار آن‌ها کمک نماید. برای نیل به اهداف مزبور، مقاله لازم است حداقل حائز یکی از شرایط ذیل باشد: ۱) ارائه یافته‌ها و نتایج روشمند؛ ۲) تولید روشمند مفاهیم نظری اصیل و کمک به پیشرفت نظری جدید (و نه صرفاً ترویج مفاهیم و نظریه‌های جدید دیگران)؛ ۳) نوآوری روش‌شناختی.

دلایل تدوین و اعلام سیاست علمی مجله جامعه‌شناسی علاوه بر توجه به اشکالات مطرح شده در مورد تحقیقات اجتماعی در ایران، ریشه در ضرورت‌ها و دشواری‌های تولید مجله تخصصی علمی دارد، که هیئت تحریریه مجله جامعه‌شناسی ایران را بر آن داشت تا بدین وسیله با اعلام «رویه» مجله جامعه‌شناسی ایران، جامعه‌شناسان و پژوهشگران مسائل اجتماعی ایران را دعوت نمایند تا با ارائه آثار «روشمند»، «زمینه ارتقا دانش جامعه» را - به‌طور عام - و افزودن بر اعتبار مجله جامعه‌شناسی ایران - به‌طور خاص - فراهم آورند. لذا، مقالات علمی جامعه‌شناختی به‌عنوان یکی از محمل‌های اطلاعاتی در حوزه تولید علم با توجه به ساختار و محتوای آن‌ها از اهمیت خاصی برخوردارند. مقاله حاضر در پیگیری همین سیاست تلاش می‌نماید تا با بررسی اسناد داوری مقالات مجله جامعه‌شناسی ایران در دو سال اول فعالیت این مجله، به لحاظ تجربی نیز به تقویت این موضع پرداخته و توجه پژوهشگران را به اشکالات وارد شده بر مقالات نوشته شده در حوزه علوم اجتماعی در بازه زمانی یاد شده جلب نماید.

برای جمع‌بندی مباحث پیش‌گفته، با اتخاذ رویکردی سیستمی، اجزای متعارف تشکیل‌دهنده کلیت مقاله علمی را در مدل شماره ۱ آورده‌ایم. براساس این رویکرد هرکدام از اجزا در تعامل با یکدیگر و البته در ارتباط با شرایط پیرامون کلیت یاد شده را به‌وجود می‌آورند. لذا، مقاله علمی را نمی‌توان به اجزا تقلیل داد. همان‌گونه که هیچ‌کدام از اجزای مندرج در نمودار شماره ۱ نیز به تنهایی مقاله نیست و فقط کل این مجموعه تصویر کاملی از مقاله ارائه می‌نماید. بنابراین ملاحظه می‌شود که اجزای مقاله علمی دارای شرایط و ویژگی‌های خاصی جهت بر ساختن مقاله‌ای منسجم است: ۱) نحوه تنظیم اجزا بر نحوه تنظیم کل مقاله تأثیرگذار است (۲) محتوای ذیل هرکدام از اجزا و محتوای کل مقاله به هم مرتبط بوده و (۳) نهایتاً این‌که هرکدام از اجزا متقابلاً متأثر از یکدیگرند و هیچ‌کدام در تشکیل کلیت مقاله مستقل نیستند.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، در تنظیم مقاله علمی، میان اجزای مقاله به لحاظ ساختاری روابط ارگانیکی برقرار است. ضمناً در ساختار مقاله اجزا تشکیل‌دهنده هم دارای تقدم و تأخر هستند و هم از اهمیت نسبی برخوردارند. چنان‌که برخی از اجزا دارای اهمیت بیشتری در شاکله مقاله بوده و فقدان یا ضعف در طرح و تنظیم آن‌ها آسیب کلی به پیکره مقاله وارد می‌سازد. این بدان معنی است که در تنظیم مقاله هم باید به روابط میان اجزای آن توجه داشت و هم متناسب با هر جزء و در ذیل موضوع مطرح شده پردازش مناسبی از حیث محتوایی صورت گیرد.

مدل شماره ۱: روابط ساختاری اجزای مقاله

با توجه به مدل شماره ۱، انتظار می‌رود اجزای تشکیل‌دهنده مقاله ضمن داشتن روابط ساختاری متقابل، به لحاظ محتوایی نیز ربط منطقی بین محتوای ذیل هرکدام از اجزا با همان جزء و اجزا دیگر و در نهایت کل مقاله وجود داشته باشد. با این حال، باید توجه داشت که اجزای

فوق علاوه بر این که ارتباط متقابل درونی با یکدیگر دارند به صورت نظام باز با عوامل بیرون از این سیستم هم رابطه دارند. مثل این که «طرح مسئله» که چندان هم غامض به نظر نمی‌رسد، متأثر از ذخیره علمی، عمق نگرش و جهت‌گیری بینشی نویسنده است. چراکه هرچه اندوخته تجربه فکری و عملی نویسنده مقاله غنی‌تر باشد، مسئله‌ای موجه‌تر و عمیق‌تر را مطرح می‌کند و همین‌طور در پردازش سایر اجزا مدل فوق‌الذکر توانایی بیشتری را نشان می‌دهد. از آنجایی که نویسندگان این مقاله دو بعد ساختاری (اجزای مقاله و روابط آن‌ها با یکدیگر) و محتوایی (محتوای ذیل هرکدام از اجزا و در کل محتوای مقاله) را مکمل یکدیگر در نظر گرفته و مورد توجه و بررسی قرار داده‌اند، لذا در توجه به ساخت کلی مقاله علمی و اجزای اصلی آن مقاله و اهمیت هر یک از اجزا مذکور سوالات زیر را با توجه به توصیفی بودن این پژوهش مطرح می‌نماییم:

۱. ابتدا با انجام دادن تکنیک تحلیل عاملی در پی مقوله‌بندی اشکالات مطرح شده از سوی داوران مجله جامعه‌شناسی ایران در مورد مقالات داوری شده هستیم. لذا ضمن یافتن ابعاد اشکالات وارد شده در پی آن هستیم بدانیم کدام یک از ابعاد اکتشافی از حیث اشکالات وارد شده در اولویت قرار می‌گیرد. و چه سهمی از اشکالات را به خود اختصاص داده و چه اجزایی را شامل می‌شود.

۲. با تحلیل محتوای اظهارات کتبی داوران مجله در پی آن هستیم بدانیم اشکالات مطرح شده از سوی داوران مجله جامعه‌شناسی ایران بر کدام اجزای مقاله وارد شده است و کدام اجزا از حیث اشکالات وارد شده در اولویت قرار می‌گیرند.

روش‌شناسی پژوهشگاه علوم و روش‌های اجتماعی

جمعیت آماری و حجم نمونه

جمعیت آماری این پژوهش شامل ۵۰۶ برگه داوری مقالاتی است که از سال ۱۳۸۲ تا انتهای سال ۱۳۸۳ به دفتر مجله جامعه‌شناسی ایران رسیده و توسط یک‌صد داور جامعه‌شناس در مدت مذکور مورد داوری قرار گرفته و به دفتر مجله جامعه‌شناسی ایران برگشت داده شده است. در این تحقیق حجم نمونه با جمعیت آماری برابر گرفته شده است ($N = n$). از آنجایی که همه ۵۰۶ سند داوری را که توسط داوران تکمیل شده بود وارد محاسبات نمودیم برخی از نمونه‌های بدون پاسخ و ناقص در مراحل بعدی از محاسبات کنار گذاشته شد، که در مجموع نمونه‌های باقیمانده برای محاسبات کمی و انجام دادن تحلیل عاملی برحسب مقیاس رتبه‌ای پنج درجه‌ای به ۳۸۲ مورد تقلیل یافت. اما بخش دوم نمونه‌گیری از ۵۰۶ سند داوری مربوط به توضیح

اشکالات و نواقصی می‌باشد که داوران مجله آن‌ها را یادداشت نموده‌اند. تعداد نمونه‌های مورد استفاده برای تولید اطلاعات با استفاده از تکنیک تحلیل محتوا - و در تکمیل بخش اول - برابر با ۴۴۰ سند می‌باشد. اشکالات اشاره شده توسط داوران در مورد اجزا مختلف مقالات در ۴۴۰ سند یاد شده در مجموع بالغ بر ۱۲۵۹ مورد بود. اگرچه اغلب داوران هم بخش اول (کمی برحسب مقیاس لیکرت) و هم بخش دوم (کیفی برحسب توضیحات) ابزار داوری را تکمیل می‌کنند، با این حال مشاهده شده است که برخی از داوران صرفاً مقیاس کمی معیارهای چهارده گانه (بخش اول) را تکمیل نموده و از نوشتن اشکالات وارده بر مقاله به صورت کتبی چشم‌پوشی کرده‌اند و برخی از داوران نیز از معیارهای چهارده گانه صرف‌نظر کرده و اشکالات را کتباً نوشته‌اند و به این‌صورت داوری نهایی از مقاله را نیز انجام می‌دهند. در نتیجه، کاهش نمونه‌ها از جامعه ۵۰۶ سندی در هر دو بخش یاد شده به این دلیل است.

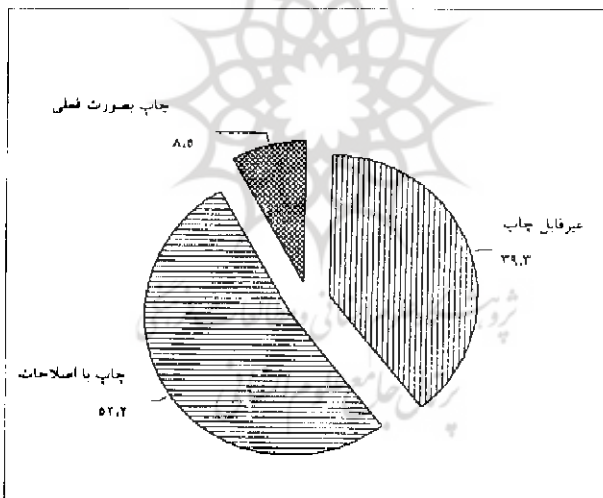
برای یافتن پاسخ پرسش اول، شناسایی دقیق‌تر اشکالات و ایرادات وارده از سوی داوران مجله، تجزیه و تحلیل معیارهای مذکور و تعیین «ابعاد» مورد نظر براساس سؤالات طرح شده در قالب مقیاس چهارده گویه‌ای مدرج رتبه‌ای، از تکنیک تحلیل عاملی استفاده شده است. دلیل استفاده از تکنیک تحلیل عاملی، به‌ویژه نوع اکتشافی آن، دستیابی به تعداد کمتری از متغیرهای فرضی برحسب متغیرها/گویه‌های چهارده گانه بود. به‌ویژه این تکنیک به ما کمک می‌کند تا «به منزله روشی صوری برای تعیین عوامل زیربنایی» (بنگرید به کیم مولر، ۱۳۷۸) پاسخی برای نخستین پرسش مان به‌دست آوریم.

در پاسخ به سؤال دوم و در تکمیل یافته‌های بخش تحلیل عاملی، بخش دوم ابزار سنجش مقالات مجله جامعه‌شناسی ایران، شامل اظهارات مکتوب داوران مجله را نیز تحلیل محتوا نمودیم. دلیل استفاده از تکنیک تحلیل محتوا «دستیابی به نتایج معتبر و قابل تکرار از داده‌های استخراج شده از متن» (بنگرید به کریپندورف، ۱۳۷۸) استاد داوری با توجه به اظهارات داوران پیرامون مقالات است که از طریق آن بتوان با مشخص کردن عینی و قاعده‌مند ایرادات، ویژگی‌های خاص این اسناد را استخراج نمود. در واقع تکنیک تحلیل محتوا ما را برای مشخص کردن فراوانی و کیفیت انواع مختلف اشکالات وارده بر مقالات رسیده به مجله جامعه‌شناسی ایران یاری می‌نماید. در مرحله اول انجام دادن تحلیل محتوا ناگزیر شدیم دامنه اشکالات وارده را که به‌صورت پاسخ باز مطرح شده بود در سطح گسترده‌تری در نظر بگیریم. از این‌رو، در ابتدا دسته‌بندی ۵۵ مقوله‌ای را سامان‌دهی نمودیم. حسن این کار این بود که از حذف یا نادیده انگاشتن بسیاری از اشکالات وارده جلوگیری می‌شد و از طرفی از این طریق می‌توانستیم با استفاده از فرایند چند مرحله‌ای در نهایت به مقوله‌های اصلی یا اشکالات و نواقص عمده و قابل

توجهی که داوران مقالات بر سر آن‌ها اشتراک نظر داشتند دست یابیم. یادآوری می‌شود که پیش از مقوله‌بندی اجزای تشکیل‌دهنده ساختار مقاله علمی مدنظر قرار گرفت. عنوان مقاله، چکیده، مقدمه / طرح مسئله، چارچوب نظری، روش تحقیق، یافته‌ها، نتیجه‌گیری و منابع، عناصری هستند که در اغلب کتب روش‌شناسی و روش تحقیق نیز به آن‌ها توجه شده است و در بخش اول ابزار داوری مجله نیز در نظر گرفته شده است.

یافته‌های پژوهش

در مدت یاد شده، یعنی از ابتدای ۱۳۸۲ تا انتهای سال ۱۳۸۳ تعداد ۱۷۸ مقاله به دفتر مجله جامعه‌شناسی ایران وارد شد و در مجموع ۵۰۶ مورد ارزیابی توسط یک‌صد داور در مورد مقالات یاد شده صورت گرفت.^۱ که به‌طور متوسط (۲/۸۴) تقریباً معادل ۳ داوری در مورد هر مقاله صورت گرفته است. نتایج داوری نهایی مقالات وارده به دفتر مجله جامعه‌شناسی ایران در مدت یاد شده برحسب درصدهای معتبر در نمودار شماره (۱) منعکس شده است.

نمودار شماره ۱: ارزیابی نهایی داوران از مقالات

۱. یادآوری می‌نماید که مقالات رسیده به دفتر مجله جامعه‌شناسی ایران پس از ارزیابی اولیه توسط سردبیر، در جلسه هیئت تحریریه که هر دو هفته یک‌بار برگزار می‌شود، مطرح و اغلب آن‌هایی که تا حدودی مناسب تشخیص داده می‌شود در فرایند داوری قرار می‌گیرند و معمولاً برای سه داور ارسال می‌شوند. مقالاتی که توسط هیئت تحریریه مناسب مجله جامعه‌شناسی ایران تشخیص داده نمی‌شوند، در فرایند داوری قرار نگرفته و به نویسنده آن اطلاع داده می‌شود.

همان‌گونه که نتایج نمودار شماره ۱ نشان می‌دهد دآوری مقالات وارده شده به دفتر مجله جامعه‌شناسی ایران در سال‌های مذکور به ترتیب ۵۲/۲ درصد مقالات «منوط به اصلاحات»، ۳۹/۳ درصد مقالات «غیر قابل چاپ» و ۸/۵ درصد نیز مقالات «مستقیماً قابل چاپ» را شامل می‌شود. ضمن این‌که برخی مقالات «منوط به اصلاحات» نیز ممکن است در مراحل بعدی به سبب ناتوانی نویسنده از انجام دادن اصلاحات پیشنهادی داوران کنار گذاشته شود.

یافته‌های این پژوهش با توجه به جدول شماره ۱ حاکی از آن است که هرچه مقدار انحراف استاندارد کوچک‌تر باشد، نشانه آن است که نمرات ارائه شده از سوی داوران در مورد هر یک از معیارها متجانس‌تر بوده و بالعکس هرچه مقدار آن بیشتر باشد بیانگر نامتجانس بودن آن است. با این حال ضریب تغییرات، میزان همگرایی و واگرایی نمرات ارائه شده توسط داوران را بیشتر بازنمایی می‌کند. چنان‌که از جدول شماره ۱ ملاحظه می‌شود، هر قدر ضریب تغییر پذیری کمتر باشد، بیانگر همگونی و برعکس هرچه مقدار آن بزرگ‌تر باشد، نشانه ناهمگونی در داده‌هاست. اهمیت معیارهای یاد شده با توجه به وزن داده شده به آن‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای به برخی از معیارهای یاد شده -نسبت به معیارهای دیگر- داده است. در ادامه ماتریس همبستگی معیارهای مورد استفاده برای سنجش مقالات ارائه شده به مجله جامعه‌شناسی ایران در قالب جدول شماره ۲ ارائه می‌گردد.

جدول شماره ۱. میانگین نمرات ارائه شده با توجه به هر معیار

ردیف	معیارها	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییر پذیری
۱	روشن و دقیق بودن عنوان مقاله	۲/۲۲	۱/۰۲	۲۷٪
۲	تدوین صحیح سؤال یا مسئله تحقیق	۲/۴۰	۱/۱۸	۲۵٪
۳	اهمیت‌وارزش علمی سؤال یا مسئله تحقیق	۳/۲۷	۱/۰۶	۲۲٪
۴	استفاده مناسب از تئوری‌های مربوط	۲/۹۲	۱/۲۷	۴۳٪
۵	نوآوری در بعد نظری و تنظیم چارچوب مفهومی	۲/۷۰	۱/۲۱	۴۵٪
۶	طرح مناسب فرضیات و ادعاها	۳/۰۴	۱/۲۸	۴۵٪
۷	انتخاب روش تحقیق مناسب	۳/۱۵	۱/۳۹	۴۴٪
۸	نوآوری در روش تحقیق	۲/۷۴	۱/۴۵	۵۳٪
۹	میزان اهمیت یافته‌های تاریخی و تجربی	۳/۲۰	۱/۴۵	۴۵٪
۱۰	عنوان‌بندی مناسب مقاله (چکیده، مقدمه و...)	۲/۰۹	۱/۰۲	۳۳٪
۱۱	دقت در رعایت شیوه راجع ارجاع به منابع	۲/۱۳	۱/۰۰	۲۲٪
۱۲	میزان سلیس بودن، شیوایی بیان و فن نگارش	۲/۲۱	۰/۹۴	۲۹٪
۱۳	استفاده از منابع روزآمد	۳/۲۹	۱/۲۳	۲۷٪
۱۴	تناسب استفاده از منابع مرتبط با موضوع تحقیق	۳/۰۹	۱/۰۵	۳۳٪

1. Coefficient of Variance

جدول شماره ۲. ماتريس همبستگى معيارهاى چهارده گانه

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴
۱	۱,۰۰۰													
۲	,۵۱۹	۱,۰۰۰												
۳	,۴۴۴	,۲۸۳	۱,۰۰۰											
۴	,۳۸۲	,۳۵۵	,۳۴۰	۱,۰۰۰										
۵	,۳۰۸	,۴۰۷	,۳۷۰	,۶۵۲	۱,۰۰۰									
۶	,۳۷۱	,۴۶۲	,۲۵۲	,۴۴۸	,۴۳۲	۱,۰۰۰								
۷	,۲۹۶	,۳۷۷	,۲۰۷	,۴۰۱	,۴۱۸	,۵۵۰	۱,۰۰۰							
۸	,۲۵۳	,۳۷۶	,۲۰۸	,۴۱۳	,۴۶۰	,۴۶۸	,۷۲۸	۱,۰۰۰						
۹	,۲۹۲	,۳۱۳	,۲۲۶	,۳۴۲	,۳۷۵	,۳۴۴	,۳۳۹	,۳۱۸	۱,۰۰۰					
۱۰	,۳۴۱	,۳۲۵	,۳۰۳	,۲۰۶	,۲۸۶	,۲۷۹	,۲۶۰	,۲۴۵	,۳۰۷	۱,۰۰۰				
۱۱	,۲۳۸	,۲۱۲	,۱۸۲	,۲۹۵	,۳۰۹	,۲۴۸	,۲۷۸	,۳۲۴	,۲۲۰	,۵۲۷	۱,۰۰۰			
۱۲	,۳۴۶	,۳۲۸	,۳۰۲	,۲۲۲	,۳۰۸	,۲۵۳	,۲۱۴	,۲۲۹	,۳۱۵	,۳۶۴	,۳۷۶	۱,۰۰۰		
۱۳	,۲۵۶	,۳۵۲	,۲۳۳	,۳۶۶	,۴۳۹	,۳۸۹	,۳۶۴	,۳۸۳	,۳۳۳	,۳۰۸	,۳۶۱	,۳۱۷	۱,۰۰۰	
۱۴	,۳۷۰	,۳۳۹	,۳۴۴	,۳۷۸	,۳۴۱	,۲۵۵	,۱۸۴	,۲۴۳	,۲۷۶	,۳۲۴	,۳۹۷	,۳۵۱	,۳۸۵	۱,۰۰۰

اگرچه ماتريس همبستگى معيارهاى چهارده گانه همبستگى‌هاى بالايى را بين معيارهاى ياد شده نشان مى‌دهد، برخى از ضرايب همبستگى در سطح بالاترى قرار دارند. مثلاً بين «روشن و دقيق بودن عنوان مقاله» (معیار ۱) و «تدوين صحيح سؤال يا مسئله تحقيق» (معیار ۲) و همبستگى بالايى مشاهده مى‌شود. يا بين «استفاده مناسب از تئورى‌هاى مربوط» (معیار ۴) و «نوآوری در بعد نظرى و تنظيم چارچوب مفهومی» (معیار ۵) و بين «طرح مناسب فرضيات و ادعاها» (معیار ۶)، «انتخاب روش تحقيق مناسب» (معیار ۷) و «نوآوری در روش تحقيق» (معیار ۸) نیز همبستگى‌هاى بالايى مشاهده مى‌شود.

ميانگين‌هاى مندرج در جدول شماره ۱، توصيفى از وضعيت داورى و اشکالات وارده از سوى داوران بر کل مقالات با توجه به معيارهاى چهارده گانه ارائه مى‌نمايد. ميانگين کل نمره مقالات يعنى ميانگين ميانگين‌هاى معيارهاى چهارده گانه با توجه به ارزشيابى دو سالانه يك صد داور مجله برابر با ۳/۱۱۸ مى‌باشد. با اين حال به منظور تفكيك ميانگين نمرات مقالات «غير قابل چاپ»، «چاپ با اصلاحات» جدول شماره ۳ نیز برای مقایسه ارائه می‌گردد. اما در مورد مقالات «قابل چاپ به طور مستقیم» با توجه به تعداد اندک آن‌ها در برابر دو گروه پيش گفته صرفاً به گزارش ميانگين ميانگين‌هاى معيارهاى چهارده گانه که برابر با ۳/۹۳۲ است اکتفا مى‌نماییم.

جدول شماره ۳. میانگین نمرات مقالات «غیرقابل چاپ» و مقالات «منوط به اصلاح»

ردیف	معیارها	مقالات غیرقابل چاپ			مقالات منوط به اصلاح	
		میانگین	انحراف معیار	ضریب تمپورپذیری	میانگین	انحراف معیار
۱	روشن و دقیق بودن عنوان مقاله	۲/۸۲	۱/۰۲	٪۲۶	۳/۲۶	+۰/۹۳
۲	تدوین صحیح سؤال یا مسئله تحقیق	۲/۹۴	۱/۲۷	٪۴۳	۳/۵۵	۱/۰۵
۳	اهمیت و ارزش علمی سؤال یا مسئله تحقیق	۲/۸۳	۱/۰۹	٪۲۹	۲/۵۵	-۰/۸۵
۴	استفاده مناسب از تئوری‌های مربوط	۲/۱۸	۱/۱۶	٪۵۲	۲/۲۴	۱/۱۱
۵	نوآوری در بعد نظری و تنظیم چارچوب مفهومی	۱/۹۵	۱/۱۸	٪۶۰	۲/۰۸	۱/۰۱
۶	طرح مناسب فرضیات و ادعاها	۲/۵۶	۱/۵۳	٪۵۹	۳/۲۱	۱/۱۹
۷	انتخاب روش تحقیق مناسب	۲/۵۱	۱/۳۶	٪۵۸	۳/۴۵	۱/۱۸
۸	نوآوری در روش تحقیق	۲/۷۴	۱/۴۵	٪۵۲	۳/۱۱	۱/۲۵
۹	اهمیت یافته‌های تاریخی و تجربی (در صورت وجود)	۱/۵۹	٪۷۸	۲/۵۳	۱/۲۶	٪۲۶
۱۰	عنوان‌بندی مناسب مقاله (چکیده، مقدمه و...)	۲/۶۸	۱/۰۰	٪۳۷	۲/۳۴	-۰/۹۷
۱۱	دقت در رعایت شیوه راجع به منابع	۲/۷۴	۱/۱۱	٪۴۰	۲/۲۷	-۰/۸۸
۱۲	میزان سلیس بودن، شیوایی بیان و فن نگارش	۲/۷۸	-۰/۸۹	٪۳۲	۳/۳۰	-۰/۸۹
۱۳	استفاده از منابع روزآمد	۲/۸۱	۱/۳۲	٪۴۶	۲/۴۸	۱/۱۰
۱۴	تناسب استفاده از منابع مرتبط با موضوع تحقیق	۲/۶۶	-۰/۹۹	٪۳۷	۳/۲۶	-۰/۹۹

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که میانگین میانگین‌ها براساس معیارهای چهارده‌گانه برای مقالات «غیرقابل چاپ» برابر با ۲/۵۷ و برای مقالات «منوط به اصلاح» برابر با ۳/۳۳۸ می‌باشد.

تحلیل عاملی نتایج داوری برحسب معیارهای چهارده‌گانه

برای تعیین ابعاد اشکالات وارد شده به مقالات رسیده از تکنیک تحلیل عاملی بهره گرفتیم. استفاده از تکنیک تحلیل عاملی در مورد معیارهای مذکور پس از محاسبه ضریب $(K.M.O = 0.876, df = 91, p = 0.000)$ و توجه به عامل‌هایی که ارزش افزوده^۲ آن‌ها بیش از ۱ بود، صورت گرفته است. نتایج تحلیل عاملی به شیوه تجزیه به مؤلفه‌های اولیه^۳ نشان می‌دهد که ۱۴ گویه طراحی شده با ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۷۵ برای سنجش علمی

1. Kaiser-Meyer-Olkin Measure of sampling Adequacy
2. Eigen value
3. principal components

مقالات وارده به دفتر مجله جامعه‌شناسی ایران روی هم و در قالب دو عامل، بیش از ۴۸ درصد از واریانس کل اشکالات وارد شده را با توجه به معیارهای چهارده‌گانه تبیین می‌کنند. با توجه به این‌که تفسیر عوامل اصلی براساس ماتریس استخراج شده نخستین به شیوه تجزیه به مؤلفه‌های اولیه دشوار بود، برای سهولت تفسیر ماتریس نهایی، با استفاده از روش دورانی با انجام دادن ۳ چرخش به شیوه واریماکس^۱، ساختار ساده‌تری را برای تفسیر دقیق‌تر و صریح‌تر فراهم نمودیم. دلیل انتخاب شیوه مذکور صرفاً مشخص کردن ساختار اصلی متغیرها و تقلیل آن‌ها به ابعاد قابل تفسیر که از لحاظ نظری معنا دار باشند بود. ارزش افزوده اولیه ابعاد دوگانه استخراج شده به روش تجزیه به مؤلفه‌های اولیه با توجه به جدول شماره ۴ به ترتیب برای عامل اول برابر با ۵/۴۰۴ و برای عامل دوم برابر با ۱/۴۰۱ حاصل شده است. ارزش افزوده اولیه برای ابعاد دوگانه مذکور پس از به کارگیری شیوه دورانی^۲ (چرخشی) به ترتیب برای عامل اول برابر با ۳/۶۳۴ و برای عامل دوم برابر با ۳/۱۷۲ حاصل شده است. درصد واریانس ابعاد دوگانه به ترتیب برای بعد اول - که آن را «محتوای مقاله» می‌نامیم - برابر ۲۵/۹۵۴ و برای بعد دوم - که آن را «ساختار مقاله» می‌نامیم - برابر ۲۲/۶۵۶ می‌باشد. درصد واریانس تبیین شده نیز برابر با ۴۸/۶۱۰ درصد از واریانس کل می‌باشد.

جدول شماره ۴. تحلیل عاملی معیارهای سنجش مقالات برحسب بار عاملی

عامل	موضوع	ارزش افزوده اولیه	بار عاملی گروه‌ش یافته	درصد واریانس گردش یافته	واریانس تجمعی
۱	محتوا	۵/۴۰۴	۳/۶۳۴	۲۵/۹۵۴	۲۵/۹۵۴
۲	ساختار	۱/۴۰۱	۳/۱۷۲	۲۲/۶۲۶	۴۸/۶۱۰

با توجه به جدول شماره ۴ و ۵ (ماتریس چرخش یافته) ملاحظه می‌شود که هشت معیار از مقیاس یاد شده در ذیل عامل اول - به ترتیب مندرج در ماتریس مذکور - قرار می‌گیرند. مراجعه به یافته‌های جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که هشت معیار یاد شده بر روی هم ۲۵/۹۵۴ درصد از واریانس این مقیاس را تبیین می‌کنند. بار عاملی معیارهای مذکور با توجه به ماتریس الگویی از ۸۳۵/ تا ۴۶۸/ در نوسان است. با توجه به اهمیت عامل اول و براساس ترتیب و اولویت‌بندی حاصل شده در ذیل عامل اول درمی‌یابیم که از نظر داوران مجله، بیشترین اشکالات بر محتوای مقالات وارد است. در ذیل عامل اول بیشترین اشکالات به ترتیب

1. varimax

2. rotation

جدول شماره ۵. ماتریس چرخش یافته معیارها

عوامل‌های استخراج‌شده		معیارها
عامل ۲	عامل ۱	
	۸۳۵/	انتخاب روش تحقیق مناسب
	۸۱۰/	نوآوری در روش تحقیق
	۷۱۹/	طرح مناسب فرضیات و ادعاها
	۶۴۶/	نوآوری در بعد نظری و تنظیم چارچوب مفهومی
	۶۳۳/	استفاده مناسب از تئوری‌های مربوط
	۵۰۴/	تدوین صحیح سؤال یا مسئله تحقیق
	۴۷۹/	استفاده از منابع روزآمد
	۴۴۸/	اهمیت یافته‌های تاریخی و تجربی (در صورت وجود)
۶۸۹/		عنوان‌بندی مناسب مقاله (چکیده، مقدمه و...)
۶۷۲/		تناسب استفاده از منابع مرتبط با موضوع تحقیق
۶۶۹/		میزان سلیس بودن، شیوایی بیان و فن نگارش
۶۲۴/		دقت در رعایت شیوه راجع ارجاع به منابع
۵۸۷/		روشن و دقیق بودن عنوان مقاله
۵۷۵/		اهمیت و ارزش علمی سؤال یا مسئله تحقیق

اولویت بر معیارهای «انتخاب روش تحقیق مناسب»، «نوآوری در روش تحقیق»، «طرح مناسب فرضیات و ادعاها»، «نوآوری در بعد نظری و تنظیم چارچوب مفهومی»، «استفاده مناسب از تئوری‌های مربوط»، «تدوین صحیح سؤال یا مسئله تحقیق»، «استفاده از منابع روزآمد» و «اهمیت یافته‌های تاریخی و تجربی (در صورت وجود)» وارد شده است. به‌ویژه عمده‌ترین اشکالات بر «روش تحقیق» و پیوند و اتصال روش و نظریه یعنی «فرضیات و ادعاها»ی مقاله سپس «نظریه‌ها» وارد شده است.

ذیل عامل دوم نیز شش معیار بر روی هم ۲۲/۶۵۶ درصد از واریانس این مقیاس را تبیین می‌کنند. بار عاملی معیارهای مذکور با توجه به ماتریس چرخش یافته از ۶۸۹/ تا ۵۷۵/ در نوسان است. با توجه به ترتیب و اولویت‌بندی حاصل شده در ذیل عامل دوم درمی‌یابیم که از نظر داوران مجله جامعه‌شناسی ایران، بیشترین اشکالات بر «نحوه تنظیم یا ساختار» مقالات وارد شده است، که به ترتیب اولویت بر معیارهای «عنوان‌بندی مناسب مقاله (چکیده، مقدمه و...)»، «تناسب استفاده از منابع مرتبط با موضوع تحقیق»، «میزان سلیس بودن، شیوایی بیان و فن نگارش»، «دقت در رعایت شیوه راجع ارجاع به منابع»، «روشن و دقیق بودن عنوان مقاله»، و «اهمیت و ارزش علمی سؤال یا مسئله تحقیق» وارد شده است.

تحلیل عاملی نتایج داوری مقالات «غیر قابل چاپ»

برای شناسایی دقیق‌تر اشکالات و ایرادات وارد شده از سوی داوران مجله، داوری‌هایی را که براساس رأی و نظر داوران «غیر قابل چاپ» تشخیص داده شده بودند از سایر نتایج تفکیک نمودیم تا بتوانیم مجدداً از تکنیک تحلیل عاملی استفاده نماییم و با تجزیه و تحلیل معیارهای مذکور به تعیین «ابعاد» مورد نظر براساس سؤالات طرح شده، در ذیل این دسته از نتایج داوری بپردازیم. با انجام دادن تحلیل عاملی در مورد نتایج داوری مقالاتی که «غیر قابل چاپ» تشخیص داده شده‌اند می‌توانیم دلایل اصلی عدم پذیرش این مقالات را توسط داوران مجله شناسایی و دسته‌بندی نماییم. استفاده از تکنیک تحلیل عاملی در مورد معیارهای مذکور پس از محاسبه ضریب ($K.M.O = 0.818, df = 91, p = 0.000$) و توجه به عامل‌هایی که ارزش افزوده آن‌ها بیش از ۱ بوده است صورت گرفته است. نتایج تحلیل عاملی به شیوه تجزیه به مؤلفه‌های اولیه نشان می‌دهد که ۱۴ گویه طراحی شده بر روی هم و در قالب چهار عامل، بیش از ۶۶ درصد از واریانس کل معیارها را برای این دسته از مقالات تبیین می‌کنند. با توجه به این‌که تفسیر عوامل اصلی براساس ماتریس استخراج شده نخستین به شیوه تجزیه به مؤلفه‌های اولیه دشوار بود. لذا، برای سهولت تفسیر ماتریس نهایی، با استفاده از روش دورانی با انجام دادن ۷ چرخش به شیوه واریماکس، ساختار ساده‌تری را برای تفسیر دقیق‌تر و صریح‌تر فراهم نمودیم. یافته‌ها حکایت از آن دارند که اشکالات وارد شده بر آن دسته از مقالات رسیده به دفتر مجله طی سال‌های ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ را که «غیر قابل چاپ» تشخیص داده شده‌اند می‌توان ذیل چهار عامل تفسیر نمود. ارزش افزوده اولیه ابعاد چهارگانه استخراج شده به روش تجزیه به مؤلفه‌های اولیه با توجه به جدول شماره ۶ به ترتیب برای عامل اول برابر با $5/327$ ، برای عامل دوم برابر با $1/646$ ، برای عامل سوم برابر با $1/329$ و برای عامل چهارم برابر با $1/058$ حاصل شده است. ارزش افزوده اولیه برای ابعاد چهارگانه مذکور پس از به کارگیری شیوه دورانی (چرخشی) به ترتیب برای عامل اول برابر با $3/123$ ، برای عامل دوم برابر با $2/251$ ، برای عامل سوم برابر با $2/202$ و برای عامل چهارم برابر با $1/785$ حاصل شده است. درصد واریانس ابعاد چهارگانه به ترتیب برای عامل اول برابر با $22/307$ ، برای عامل دوم برابر با $16/075$ ، برای عامل سوم برابر با $15/730$ و برای عامل چهارم برابر با $12/750$ می‌باشد. درصد واریانس تبیین شده نیز برابر با $66/862$ درصد از واریانس کل می‌باشد.

جدول شماره ۶. تحلیل عاملی معیارهای سنجش مقالات «غیر قابل چاپ» بر حسب بار عاملی

عامل	ارزش افزوده اولیه	بار عاملی گرددش یافته	درصد واریانس گرددش یافته	واریانس تجمعی
۱	۵/۳۲۷	۳/۱۲۳	۲۲/۳۰۷	۲۲/۳۰۷
۲	۱/۶۴۶	۲/۲۵۱	۱۶/۰۷۵	۳۸/۳۸۲
۳	۱/۳۲۹	۲/۲۰۲	۱۵/۷۳۰	۵۴/۱۱۲
۴	۱/۰۵۸	۱/۷۸۵	۱۲/۷۵۰	۶۶/۸۶۲

جدول شماره ۷. ماتریس چرخش یافته معیارها برای مقالات «غیر قابل چاپ»

عامل‌های استخراج شده				معیارها
عامل ۴	عامل ۳	عامل ۲	عامل ۱	
			۱/۹۰۱	انتخاب روش تحقیق مناسب
			۱/۸۶۷	نوآوری در روش تحقیق
			۱/۷۰۷	طرح مناسب فرضیات و ادعاها
			۱/۵۰۱	اهمیت یافته‌های تاریخی و تجربی (در صورت وجود)
		۱/۷۷۳		استفاده مناسب از تئوری‌های مربوط
		۱/۷۱۷		تناسب استفاده از منابع مرتبط با موضوع تحقیق
		۱/۶۶۸		نوآوری در بعد نظری و تنظیم چارچوب مفهومی
		۱/۵۳۸		استفاده از منابع روزآمد
	۱/۷۹۸			اهمیت و ارزش علمی سؤال یا مسئله تحقیق
	۱/۷۷۳			روشن و دقیق بودن عنوان مقاله
	۱/۵۴۴			میزان سلیس بودن، شیوایی بیان و فن نگارش
	۱/۵۲۴			تدوین صحیح سؤال یا مسئله تحقیق
۱/۷۷۹				عنوان‌بندی مناسب مقاله (چکیده، مقدمه و...)
۱/۷۵۴				دقت در رعایت شیوه راجع ارجاع به منابع

با توجه به جدول شماره ۶ و ۷ (ماتریس چرخش یافته) ملاحظه می‌شود که چهار معیار از مقیاس یاد شده در ذیل عامل اول به ترتیب مندرج در ماتریس مذکور قرار می‌گیرند. مراجعه به یافته‌های مندرج در جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که چهار معیار یاد شده بر روی هم ۲۲/۳۰۷

درصد از واریانس این مقیاس را تبیین می‌کنند. بار عاملی معیارهای مذکور با توجه به ماتریس چرخش‌یافته از ۹۰۱/۰ تا ۵۰۱/۵ در نوسان است. با توجه به اهمیت عامل اول و نیز براساس ترتیب و اولویت‌بندی حاصل شده در ذیل عامل اول درمی‌یابیم که از نظر داوران مجله جامعه‌شناسی ایران، بیشترین اشکالات بر «روش تحقیق» مقالات وارد است. که به ترتیب اولویت بر معیارهای «انتخاب روش تحقیق مناسب»، «نوآوری در روش تحقیق»، «طرح مناسب فرضیات و ادعاها»، و «اهمیت یافته‌های تاریخی و تجربی (در صورت وجود)» وارد بوده است. ذیل عامل دوم نیز چهار معیار بر روی هم ۱۶/۰۷۵ درصد از واریانس این مقیاس را تبیین می‌کنند. بار عاملی معیارهای مذکور با توجه به ماتریس چرخش‌یافته از ۷۳۳/۰ تا ۵۳۸/۵ در نوسان است. با توجه به ترتیب و اولویت‌بندی حاصل شده در ذیل عامل دوم درمی‌یابیم که از نظر داوران مجله جامعه‌شناسی ایران، بیشترین اشکالات بر «مباحث نظری» مقالات وارد است. که به ترتیب اولویت بر معیارهای استفاده مناسب از تئوری‌های مربوط، «تناسب استفاده از منابع مرتبط با موضوع تحقیق»، «نوآوری در بعد نظری و تنظیم چارچوب مفهومی»، و «استفاده از منابع روزآمد» وارد شده است.

ذیل عامل سوم نیز چهار معیار بر روی هم ۱۵/۷۳۰ درصد از واریانس این مقیاس را تبیین می‌کنند. بار عاملی معیارهای مذکور با توجه به ماتریس چرخش‌یافته از ۷۹۸/۰ تا ۵۲۴/۵ در نوسان است. با توجه به ترتیب و اولویت‌بندی حاصل شده در ذیل عامل سوم درمی‌یابیم که از نظر داوران مجله جامعه‌شناسی ایران، بیشترین اشکالات بر «طرح مسئله» مقالات وارد است. که به ترتیب اولویت بر معیارهای «اهمیت و ارزش علمی سؤال یا مسئله تحقیق»، «روشن و دقیق بودن عنوان مقاله»، «میزان سلیس بودن، شیوایی بیان و فن نگارش»، و «تدوین صحیح سؤال یا مسئله تحقیق» وارد شده است. ذیل عامل چهارم نیز دو معیار بر روی هم ۱۲/۷۵۰ درصد از واریانس این مقیاس را تبیین می‌کنند. بار عاملی معیارهای مذکور با توجه به ماتریس چرخش‌یافته از ۷۹۹/۰ تا ۷۵۴/۰ در نوسان است. که به ترتیب اولویت بر معیارهای «عنوان‌بندی مناسب مقاله (چکیده، مقدمه و...)» «دقت در رعایت شیوه راجع به منابع» وارد شده است.

تحلیل عاملی نتایج داوری مقالات «چاپ با اصلاحات»

در ادامه نتایج داوری‌های آن دسته از مقالات را که داوران مجله «منوط به اصلاحات» تشخیص داده‌اند تفکیک نمودیم و برای تجزیه و تحلیل نتایج معیارهای چهارده‌گانه و تعیین «ابعاد» مورد نظر، مجدداً از تکنیک تحلیل عاملی استفاده شده است. با تحلیل عاملی نتایج داوری مقالاتی که «منوط به اصلاحات» تشخیص داده شده‌اند می‌توانیم عمده‌ترین اصلاحات

پیشنهادی داوران در مورد این مقالات را شناسایی و دسته‌بندی نماییم. استفاده از تکنیک تحلیل عاملی در مورد معیارهای مذکور پس از محاسبه ضریب (K.M.O = 0.700, df = 91, p = 0.000) و توجه به عامل‌هایی که ارزش افزوده آن‌ها بیش از ۱ بوده است، صورت گرفته است. نتایج تحلیل عاملی به شیوه تجزیه به مؤلفه‌های اولیه نشان می‌دهد که ۱۴ گویه طراحی شده بر روی هم و در قالب چهار عامل، بیش از ۵۳/۰۵۷ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کنند. با توجه به این‌که تفسیر عوامل اصلی براساس ماتریس استخراج شده نخستین، به شیوه تجزیه به مؤلفه‌های اولیه دشوار بود. لذا، برای سهولت تفسیر ماتریس نهایی، با استفاده از روش دورانی با انجام دادن ۶ چرخش به شیوه واریماکس ساختار ساده‌تری را برای تفسیر دقیق‌تر و صریح‌تر فراهم نمودیم. یافته‌ها حکایت از آن دارند که اصلاحات پیشنهادی داوران در مورد آن دسته از مقالات رسیده به دفتر مجله طی سال‌های ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ را می‌توان ذیل چهار عامل تفسیر نمود. ارزش افزوده اولیه ابعاد چهارگانه استخراج شده به روش تجزیه به مؤلفه‌های اولیه با توجه به جدول شماره ۸ به ترتیب برای عامل اول برابر با ۳/۲۹۵، برای عامل دوم برابر با ۱/۷۴۳، برای عامل سوم برابر با ۱/۲۷۱ و برای عامل چهارم برابر با ۱/۱۱۹ حاصل شده است. ارزش افزوده اولیه برای ابعاد چهارگانه مذکور پس از به‌کارگیری شیوه دورانی (چرخشی) به ترتیب برای عامل اول برابر با ۲/۰۴۸، برای عامل دوم برابر با ۱/۸۱۸، برای عامل سوم برابر با ۱/۷۹۰ و برای عامل چهارم برابر با ۱/۷۷۳ حاصل شده است. درصد واریانس ابعاد چهارگانه به ترتیب برای عامل اول برابر ۱۴/۶۲۶، برای عامل دوم برابر ۱۲/۹۸۳، برای عامل سوم برابر با ۱۲/۷۸۵ و برای عامل چهارم برابر با ۱۲/۶۶۴ می‌باشد. درصد واریانس تبیین شده نیز برابر با ۵۳/۰۵۷ درصد از واریانس کل براساس ابعاد چهارگانه می‌باشد.

جدول شماره ۸. تحلیل عاملی نتایج مقالات «چاپ یا اصلاحات» برحسب بار عاملی

عامل	ارزش افزوده اولیه	بار عاملی گردش یافته	درصد واریانس گردش یافته	واریانس تجمعی
۱	۳/۲۹۵	۲/۰۴۸	۱۴/۶۲۶	۱۴/۶۲۶
۲	۱/۷۴۳	۱/۸۱۸	۱۲/۹۸۳	۲۷/۶۰۸
۳	۱/۲۷۱	۱/۷۹۰	۱۲/۷۸۵	۴۰/۳۹۴
۴	۱/۱۱۹	۱/۷۷۳	۱۲/۶۶۴	۵۲/۰۵۷

جدول شماره ۹. ماتریس چرخش یافته معیارها برای مقالات «چاپ با اصلاحات»

عوامل‌های استخراج شده				معیارها
عامل ۴	عامل ۳	عامل ۲	عامل ۱	
			۱۷۶۰	دقت در رعایت شیوه راجع به منابع
			۱۶۳۳	عنوان‌بندی مناسب مقاله (چکیده، مقدمه و...)
			۱۵۹۹	تناسب استفاده از منابع مرتبط با موضوع تحقیق
			۱۵۸۶	میزان سلیس بودن، شیوایی بیان و فن نگارش
		۱۸۱۸		استفاده مناسب از تئوری‌های مربوط
		۱۷۳۲		نوآوری در بعد نظری و تنظیم چارچوب مفهومی
		۱۳۷۱		استفاده از منابع روزآمد
	۱۸۰۴			تدوین صحیح سؤال یا مسئله تحقیق
	۱۷۱۰			روشن و دقیق بودن عنوان مقاله
	۱۴۸۹			طرح مناسب فرضیات و ادعاها
	۱۴۵۸			اهمیت و ارزش علمی سؤال یا مسئله تحقیق
۱۸۱۳				انتخاب روش تحقیق مناسب
۱۷۸۷				نوآوری در روش تحقیق
۱۳۲۷				اهمیت یافته‌های تاریخی و تجربی (در صورت وجود)

با توجه به جدول شماره ۸ و ۹ (ماتریس چرخش یافته) ملاحظه می‌شود که چهار معیار بر روی هم ۱۴/۶۲۶ درصد از واریانس این مقیاس را تبیین می‌کنند. بار عاملی معیارهای مذکور با توجه به ماتریس چرخش یافته از ۷۶۰ تا ۵۸۶/ در نوسان است. با توجه به ترتیب و اولویت‌بندی حاصل شده در ذیل عامل اول درمی‌یابیم که از نظر داوران مجله جامعه‌شناسی ایران، اصلاحات پیشنهادی ناظر بر نحوه ارجاع‌دهی و نگارش مقاله و در مورد معیارهای «دقت در رعایت شیوه راجع به منابع»، «عنوان‌بندی مناسب مقاله»، «تناسب استفاده از منابع مرتبط با موضوع»، و «میزان سلیس بودن شیوایی بیان و فن نگارش» ارائه شده است. ذیل عامل دوم نیز سه معیار بر روی هم ۱۲/۹۸۳ درصد از واریانس این مقیاس را تبیین می‌کنند. بار عاملی معیارهای مذکور با توجه به ماتریس چرخش یافته از ۸۱۸ تا ۳۷۱/ در نوسان است. با توجه به ترتیب و اولویت‌بندی حاصل شده در ذیل عامل دوم درمی‌یابیم که از نظر داوران مجله جامعه‌شناسی ایران، بیشترین اصلاحات پیشنهادی در مورد «مباحث نظری» مقالات ارائه شده است. که به ترتیب اولویت بر معیارهای «استفاده مناسب از تئوری‌های مربوط»، «نوآوری در بعد نظری و تنظیم چارچوب مفهومی»، و «استفاده از منابع روزآمد» وارد شده است.

ذیل عامل سوم نیز چهار معیار بر روی هم $12/785$ درصد از واریانس این مقیاس را تبیین می‌کنند. بار عاملی معیارهای مذکور با توجه به ماتریس چرخش یافته از $804/8$ تا $458/4$ در نوسان است. با توجه به ترتیب و اولویت‌بندی حاصل شده در ذیل عامل سوم درمی‌یابیم که از نظر داوران مجله جامعه‌شناسی ایران، بیشترین اشکالات بر «طرح مسئله» مقالات ارائه شده است. که به ترتیب اولویت بر معیارهای «تدوین صحیح سؤال یا مسئله تحقیق»، «روشن و دقیق بودن عنوان مقاله»، «طرح مناسب فرضیات و ادعاها» و «اهمیت و ارزش علمی سؤال یا مسئله تحقیق» وارد شده است. ذیل عامل چهارم نیز سه معیار بر روی هم $12/664$ درصد از واریانس این مقیاس را تبیین می‌کنند. بار عاملی معیارهای مذکور با توجه به ماتریس چرخش یافته از $813/8$ تا $327/3$ در نوسان است. که به ترتیب اولویت بر معیارهای «انتخاب روش تحقیق»، «نوآوری در روش تحقیق» و «اهمیت یافته‌های نظری و تجربی (در صورت وجود) وارد شده است.

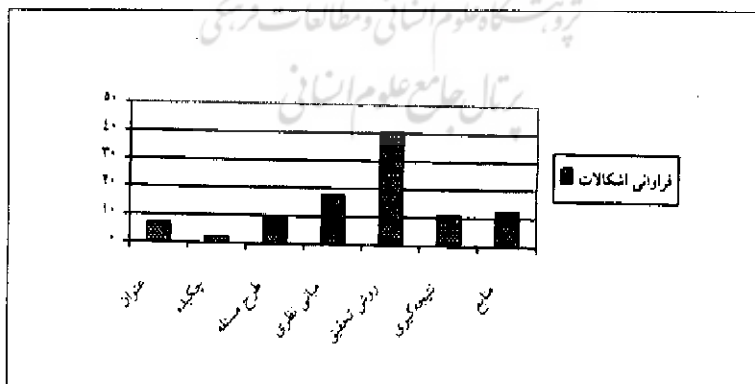
یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای اسناد داوری

از آنجایی که واحد تحلیل محتوا در این تحقیق مضمون اظهارات مکتوب داوران مجله مبنی بر وجود ایراد و پیشنهاد اصلاح بود، در نهایت با ملاحظات قرار دادن اجزای ساختاری مقاله (عنوان مقاله، چکیده، مقدمه / طرح مسئله، چارچوب نظری، روش تحقیق، یافته‌ها، نتیجه‌گیری و منابع)، اشکالات و ایرادات وارد شده به مقالات را در ذیل ۵۵ مقوله در قالب اجزا و عناصر ساختاری یاد شده دسته‌بندی نمودیم. دو ماه پس از انجام دادن مرحله اول تحلیل محتوا و پس از دسته‌بندی مقوله‌ها در ذیل اجزای تشکیل‌دهنده مقاله علمی، مجدداً ۲۰ درصد از حجم نمونه به شیوه سیستماتیک انتخاب شد. پس از استخراج مقوله‌ها در مرحله دوم، ضریب پایایی دو مرحله برحسب آلفای کرونباخ برابر $84/8$ به دست آمد که حاکی از پایایی تحلیل محتوای مذکور است. نیک می‌دانیم که اهمیت و اولویت ایرادات وارد شده به هر کدام از اجزا با توجه به نقش و اهمیت هر کدام از ابعاد مذکور شایسته توجه است. با این حال هم برای سهولت در گزارش یافته‌ها و هم رعایت امر مذکور، ضمن توجه به ترتیب منطقی اجزا مذکور در صورت‌بندی مقاله، اشکالات وارد شده به ترتیب اولویت از دیدگاه داوران مجله در ذیل هر جز با توجه به جدول شماره ۱۰ و نمودار شماره ۲ ارائه می‌شود.

جدول شماره ۱۰. تحلیل محتوای اشکالات وارد شده بر مقالات

درصد	تعداد اشکالات وارد شده	اجزاء مقاله
۷/۱٪	۶۵	عنوان
۲/۳٪	۲۱	چکیده
۹/۴٪	۸۶	طرح مسئله
۱۷/۴٪	۱۵۹	مبانی نظری
۴۰/۴٪	۳۶۹	روش تحقیق
۱۱٪	۱۰۱	نتیجه‌گیری
۱۲/۳٪	۱۱۲	منابع
۱۰۰٪	۹۱۳	جمع

جدول شماره ۱۱ توصیفی از اشکالات وارد شده بر اجزاء مقاله / مقالات و در نهایت بر پیکره مقاله / مقالات را از دیدگاه یک‌صد داور جامعه‌شناس در جمعیت مورد مطالعه ارائه می‌نماید. چنان‌که پیش از این یادآوری شد، حجم اشکالات وارد شده در مجموع بالغ بر ۱۲۵۹ مورد است. از این تعداد ۹۱۳ مورد آن مستقیماً در جدول شماره ۱۰ مندرج است و ۳۴۶ مورد دیگر را نیز که از شمول موارد یاد شده خارج بوده در انتهای همین بخش گزارش نموده‌ایم. همان‌گونه که مشاهده می‌شود بیشترین اشکالات وارد شده به ترتیب بر بخش‌های روشی (۴۰/۴٪) و نظری (۱۷/۴٪) مقالات وارد شده است. اشکالات وارده شده بر این دو بخش مجموعاً حدود ۵۸٪ درصد از اشکالات را شامل می‌شود.

نمودار شماره ۲. فراوانی مشکلات اظهار شده در مورد اجزاء مختلف مقاله

اشکالات وارد شده بر عنوان

اشکالات وارد شده بر عناوین مقالات از دیدگاه داوران مجله را می‌توان ذیل دو مسئله مطرح کرد. یکی اشکالات وارده بر عنوان مقاله به‌طور کلی و دیگری اشکالات وارده بر عنوان مقاله در رابطه با سایر اجزا مقاله. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، در مجموع ۶۵ مورد اشکال بر عناوین مقالات وارد شده است که از این میزان، داوران مجله در ۳۷ مورد (حدود ۵۷ درصد) اشکال را بر «عدم صراحت و دقت در عنوان مقاله و نامشخص بودن عنوان مقاله» وارد نمودند. و در ۲۸ مورد (حدود ۴۳ درصد) نیز به «عدم ارتباط و فقدان همخوانی عنوان مقاله با مباحث مطرح شده در متن مقاله» اشاره نمودند.

اشکالات وارد شده بر چکیده

یافته‌های این تحلیل نشان می‌دهد که در مجموع ۲۱ مورد اشکال بر چکیده مقالات وارد شده است. که شامل اشکال بر چکیده مقاله به‌طور کلی و نیز اشکال بر چکیده مقاله در رابطه با سایر اجزا مقاله است. مانند «لزوم تلخیص نمودن چکیده»، «مبهم بودن و معرف نبودن چکیده» اشاره کرد و درباره رابطه چکیده با دیگر اجزا مقاله، داوران به «عدم ارتباط چکیده با سایر اجزا تحقیق مانند عنوان، روش، یافته‌ها و نتایج» اشاره نموده‌اند.

اشکالات وارد شده بر مقدمه / طرح مسئله

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که در مجموع ۸۶ مورد اشکال بر طرح مسئله مقالات وارد شده است، که بر طرح مقاله به‌طور کلی و بر طرح مسئله مقاله در رابطه با سایر اجزا مقاله وارد شده است. ۶۶ مورد (حدود ۷۷ درصد) آن به «فقدان طرح مسئله، ضعف و اشکال در طرح مسئله» مربوط است و مابقی به «عدم ارتباط بین مسئله مطرح شده و موضوعات جامعه‌شناسی»، «نامشخص بودن اهداف تحقیق و عدم تفکیک اجزا ذیل مقوله طرح مسئله» مربوط می‌شوند.

اشکالات وارد شده بر بخش نظری

ایرادات وارد شده بر بخش نظری مقالات را نیز می‌توان در دو دسته مطرح کرد. اشکالات وارده بر تعریف مفاهیم و بیان مبانی نظری و دیگری ابهامات رابطه چارچوب نظری مقاله با سایر اجزا مقاله. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، در مجموع ۱۵۹ مورد اشکال بر بخش نظری مقالات وارد شده است.

الف. ۱۳۱ مورد (حدود ۷۶ درصد) اشکالات وارده بر بخش نظری مقاله به‌طور کلی و به‌ترتیب اولویت برحسب کمیت داوری‌ها به «ضعف چارچوب و مبانی نظری»، «فقدان چارچوب تئوریک»، «عدم انسجام تئوریک، آشفتگی تئوریک»، «عدم توضیح برخی از تئوری‌ها»، «عدم ارتباط برخی از تئوری‌ها با مباحث مطروحه در ذیل آن‌ها»، «ابهام در چارچوب تئوریک»، «عدم استفاده از تئوری‌های مطرح شده در مقاله» اشاره کرد.

ب. ۳۸ مورد (حدود ۲۴ درصد) اشکالات وارده بر رابطه بخش نظری مقالات با سایر اجزای مقاله است، که از این میان می‌توان به «عدم هماهنگی بین چارچوب نظری و روش تحقیق»، «عدم ارتباط چارچوب نظری و یافته‌های تحقیق»، «عدم ارتباط بین نظریه و فرضیات تحقیق» و «عدم ارتباط و هماهنگی بین چارچوب نظری و نتیجه‌گیری» اشاره نمود.

اشکالات وارد شده بر روش تحقیق

از سوی داوران مجله ۳۶۹ اشکال بر بخش روش‌شناسی و الگوی بررسی و بخش یافته‌های مقالات وارد شده است. از مجموع ۲۰۵ مورد اشکال وارد شده بر بخش روش‌شناسی مقالات ۵۱ مورد (حدود ۲۵ درصد) به «عدم روش‌شناسی صحیح موضوع و ضعف در روش‌شناسی»، ۲۱ مورد (حدود ۱۰ درصد) به «نامشخص بودن روش مطالعه»، ۵۷ مورد (حدود ۲۸ درصد) از اشکالات وارد شده بر بخش روش نیز مشخصاً به «ضعف و فقدان تعریف مفاهیم به کار رفته»، ۳۲ مورد (حدود ۱۶ درصد) «ضعف در سنجش متغیرها»، ۲۵ مورد (حدود ۱۲ درصد) «اشکال در بحث نمونه‌گیری و جامعه آماری»، ۱۵ مورد (حدود ۷ درصد) «اشکال در طرح فرضیات»، ۴ مورد (حدود ۲ درصد) و «عدم هماهنگی بین آماره‌های به کار رفته و تحلیل یافته‌ها» ۲ مورد. شایان ذکر است که مقالاتی که در بخش تحلیل یافته‌ها از نظر داوران دارای اشکال هستند، از نظر آن‌ها عمدتاً فاقد نوآوری بوده و تکرار پژوهش‌های قبل می‌باشند. و یا بعضاً تحلیل یافته‌های آنها بر مبنای استناداتی خارج از نتایج برخواسته از خود پژوهش مورد تحلیل قرار می‌گیرند. چنان‌که داوران مجله عمدتاً یافته‌های چنین پژوهش‌هایی را «ادعاهای فاقد اعتبار علمی»، «مبتنی بر قضاوت ارزشی»، «همان‌گویی»، «پرگویی»، «کلی‌گویی»، «ژورنالیستی»، «مبتنی بر طرح بدیهیات»، «سراسر انشایی و هنجاری» و... قلمداد کرده‌اند.

اشکالات وارد شده بر بخش نتیجه‌گیری

از نظر داوران مجله، ۱۰۱ مقاله از مقالات رسیده به دفتر مجله جامعه‌شناسی ایران در بخش نتیجه‌گیری دچار اشکال بوده‌اند. از این تعداد ۶۵ مقاله (حدود ۶۵ درصد) دارای «ضعف در

نتیجه‌گیری هستند. ۱۴ مقاله (حدود ۱۴ درصد) «فاقد نتیجه‌گیری» بوده‌اند. در ۱۳ مقاله (حدود ۱۳ درصد) «بین نتیجه‌گیری و شواهد تجربی رابطه وجود ندارد» و بالأخره در ۱۰ مقاله (حدود ۱۰ درصد) نیز «بین نتیجه‌گیری و چارچوب تئوریک رابطه وجود ندارد».

اشکالات وارد شده بر بخش منابع و ارجاعات

۱۱۲ مقاله از مقالات رسیده به دفتر مجله جامعه‌شناسی ایران در بخش منابع و ارجاعات خود با اشکال مواجه بودند.^۱ بنا به نظر داوران مجله، به‌طور کلی ۶۶ مقاله (حدود ۵۹ درصد) «اشکال در ارجاعات» دارند. که این اشکال بیشتر به عدم ارجاع مناسب در متن مقاله و یا عدم استناد به منبع مورد استفاده مربوط می‌شود. علاوه بر آن «عدم استفاده از منابع جدید و روزآمد» ۱۳ مورد (حدود ۱۲ درصد) «استفاده از منابع بی‌ارتباط با موضوع و کمتر تخصصی» ۱۲ مورد (حدود ۱۱ درصد) «کمبود منابع» ۱۲ مورد (حدود ۱۰ درصد) «عدم استفاده از منابع اصیل و دست اول» ۵ مورد (حدود ۴ درصد) و «استفاده از پژوهش‌های نامعتبر» ۴ مورد (حدود ۳ درصد) ذکر شده است.

یافته‌های دیگر

در مباحث پیشین اشاره نمودیم که پاره‌ای از اشکالات وارد شده بر مقالات در ذیل اجزای متعارف مقاله قرار نمی‌گیرند و به‌صورت کلی‌تر از سوی داوران بیان شده‌اند. اشکالات مذکور در زیر ارائه شده‌اند. از این میان می‌توان اشکالات وارد شده بر نحوه ویرایش و نگارش مقاله، عنوان‌بندی و اشکالات وارد شده بر نوع مقاله را برشمرد.

تعداد ۱۸۷ مقاله به لحاظ ساختاری / صوری دچار اشکال هستند. عمده‌ترین ایرادات وارد شده در این بخش به ویرایش و نگارش مقالات مربوط می‌شود. چنان‌که به نظر داوران ۶۰ مورد (حدود ۳۲ درصد) «ضعف در ویرایش مقاله» و ۲۵ مورد (حدود ۱۴ درصد) «ضعف در جمله‌بندی و نگارش مقاله» وجود دارد. «زیاد بودن حجم مقاله، طرح مباحث غیرضروری و طولانی و خسته‌کننده بودن مقاله» با فراوانی ۵۳ مورد (حدود ۲۸ درصد). «کلی‌گویی» با فراوانی ۲۴ مورد (حدود ۱۳ درصد) از دیگر اشکالات وارد شده در این بخش است. در ۲۴ مورد (حدود ۱۳ درصد) از مقالات اشکال در به‌کارگیری مفاهیم یا معادل‌گذاری آن‌ها وجود دارد. که شامل: «کاربرد نابه‌جای مفاهیم و به‌کارگیری واژه‌ها به جای یکدیگر»، «اشتباه در معادل‌گذاری فارسی

۱. بدیهی است این اشکالات مربوط به رعایت یا عدم رعایت شیوه‌سندهی خاص مجله نبوده است، بلکه اشکال در شیوه‌سندهی به‌طور کلی بوده است.

برای مفاهیم لاتین»، «ضعف در مفهوم‌پردازی تخصصی جامعه‌شناسی» و «عدم درج معادل‌های لاتین مفاهیم و اصطلاحات در مقاله»، «تضادها و پارادوکس‌های درون متن مقاله» می‌باشد. از دیگر موارد مربوط به ساختار/شکل تنظیم مقالات، ۵۹ مورد اشکال مربوط به «عدم رعایت ساختار مقاله علمی» و ۵۱ مورد اشکال نیز مربوط به عنوان‌بندی مقاله، ذیل دو مقوله «نامشخص بودن ساخت مقاله به لحاظ عنوان‌بندی و فقدان انسجام ساختاری بین اجزای مقاله» و «عدم ارتباط منطقی و انسجام بین موضوعات مطروحه در متن مقاله» مطرح شده است. نهایتاً این‌که داوران اشکالاتی را نیز بر نوع مقاله ارائه شده به مجله نیز وارد آورده‌اند. در ۴۹ مورد از ارزیابی‌ها داوران عنوان نموده‌اند که «مقاله جنبه پژوهشی ندارد». این بدان معنا است، مقالاتی که نوعاً «ترویجی» تشخیص داده شده‌اند، با توجه به رتبه علمی مجله و سیاست آن از سوی داوران مجله برای چاپ توصیه نمی‌شوند.

بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل محتوای اسناد داوری مقالات رسیده به دفتر مجله جامعه‌شناسی ایران در دو بخش صورت گرفت. بخش نخست شامل تحلیل عاملی، براساس نتایج طیف مدرج تنظیم شده در برگه‌های داوری که شامل چهارده معیار می‌باشد، صورت گرفت. نتایج تحلیل عاملی نشان می‌دهد که چهارده معیار یاد شده روی هم و در قالب دو بعد عامل، بیش از ۴۸ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کنند. بنا بر یافته‌ها و نتایج حاصله و در پاسخ به سؤال اول این پژوهش، ملاحظه می‌شود که اشکالات وارد شده از سوی داوران ابعاد دوگانه‌ای را شامل می‌شود. درصد واریانس ابعاد دوگانه به ترتیب برای بعد اول - که ناظر بر «محتوای مقاله» است - برابر ۲۵/۹۵ و برای بعد دوم یعنی «ساختار/ فرم مقاله» برابر با ۲۲/۶۶ می‌باشد. بدیهی است با توجه به اهمیت بعد اول نسبت به بعد دوم می‌توان حدس زد اغلب مقالات رد شده اشکالاتشان در همین بعد اول نهفته است. با این حال از آنجایی که وحدتی میان محتوا و صورت مقاله برقرار است، لذا، می‌توان انتظار داشت، ضعف در محتوا تا حدود زیادی ضعف ساختاری مقاله را نیز در پی داشته است.

در ذیل عامل اول بیشترین اشکالات به ترتیب اولویت بر معیارهای «انتخاب روش تحقیق مناسب»، «نوآوری در روش تحقیق»، «طرح مناسب فرضیات و ادعاها»، «نوآوری در بعد نظری و تنظیم چارچوب مفهومی»، «استفاده مناسب از تئوری‌های مربوط»، «تدوین صحیح سؤال یا مسئله تحقیق»، «استفاده از منابع روزآمد» و «اهمیت یافته‌های تاریخی و تجربی (در صورت وجود)» وارد شده است. به‌ویژه عمده‌ترین اشکالات بر «روش تحقیق» و پیوند و اتصال روش و

نظریه یعنی «فرضیات و ادعاها»ی مقاله و سپس «نظریه‌ها» وارد شده است. معیارهای یاد شده در کنار یکدیگر و در ذیل عامل اول محتوای مقاله علمی را براساس روش‌شناسی تحقیقات اجتماعی تشکیل می‌دهند.

در ذیل عامل دوم درمی‌یابیم که از نظر داوران مجله جامعه‌شناسی ایران، بیشترین اشکالات بر «نحوه تنظیم یا ساختار» مقالات وارد شده است. که به ترتیب اولویت بر معیارهای «عنوان‌بندی مناسب مقاله (جکیده، مقدمه و...)»، «تناسب استفاده از منابع مرتبط با موضوع تحقیق»، «میزان سلیس بودن، شیوایی بیان و فن نگارش»، «دقت در رعایت شیوه راجع به منابع»، «روشن و دقیق بودن عنوان مقاله»، و «اهمیت و ارزش علمی سؤال یا مسئله تحقیق» وارد شده است. با توجه به نتایج حاصل در ذیل عامل دوم درمی‌یابیم که برخی از معیارهای یاد شده در کنار یکدیگر ساختار مقاله علمی را مطابق با اصول، قواعد و هنجارهای علمی در نگارش و تنظیم مقاله ارائه می‌نمایند. با این حال چنان‌که قبلاً نیز اشاره نمودیم، از آن‌جا که محتوا و ساختار مقاله علمی مکمل یکدیگرند و اتحاد صورت و محتواکلیت معناداری را شکل می‌دهند، لذا، دو عامل محتوا و ساختار مقاله تأثیر جداگانه و مستقل از یکدیگر در تشخیص اهمیت مقاله و رد یا قبول آن نداشته بلکه لازم و ملزوم یکدیگرند. ارزیابی داوران و تجزیه و تحلیل عملی، ضمن تأکید بر اهمیت و الویت عامل اول نسبت به عامل دوم از سویی مؤید ارتباط دو عامل یاد شده با یکدیگر است.

در بخش یافته‌ها، ملاحظه شد که آن دسته از داوری‌هایی را که داوران مجله «غیرقابل چاپ» تشخیص داده بودند نیز متنوع نمودیم و سپس با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی مورد بررسی قرار دادیم تا بتوانیم به شناسایی ابعاد یا عامل‌های اصلی رد این دسته از مقالات پردازیم. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که عمده‌ترین دلایل رد این مقالات را با توجه به عوامل استخراج شده می‌توان به ترتیب شامل ۱. اشکالات وارد شده بر روش تحقیق، ۲. مباحث نظری، ۳. طرح مسئله و ۴. عنوان‌بندی مقاله دانست.

اما نتایج تحلیل عاملی بر روی آن دسته از مقالات «منوط به اصلاح» نیز نشان می‌دهد که عمده‌ترین اصلاحات پیشنهادی در مورد این دسته از مقالات با توجه به عوامل استخراج شده به ترتیب شامل ۱. شیوه ارجاع‌دهی و تنظیم مقاله، ۲. اصلاح مباحث نظری، ۳. طرح مسئله و ۴. روش تحقیق است.

مقایسه نتایج تحلیل عاملی بر روی دو دسته اخیر از داوری‌ها نشان می‌دهد، مقالاتی که از نظر داوران «غیرقابل چاپ» تشخیص داده شده‌اند. عمده‌ترین اشکالاتشان در مورد اجزای اصلی/محوری مقاله نظیر روش تحقیق، مباحث نظری و... که کمتر قابل اصلاح هستند وارد شده

است. و ضعف مقالات یاد شده در همین اجزاء، دلیل اصلی عدم پذیرش چنین مقالاتی از سوی داوران مجله بوده است. اما در مورد دسته بعدی یعنی داوری‌های منجر به پیشنهاد اصلاحات، مشاهده می‌شود که عمده‌ترین اصلاحات پیشنهادی شامل اجزای قابل اصلاح مقاله نظیر نحوه ارجاع‌دهی و شیوه نگارش و... می‌شود.

نهایتاً این‌که یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای اظهارات مکتوب داوران نیز نشان می‌دهد که عمده‌ترین اشکالات وارد شده از سوی داوران بر مقالات رسیده به دفتر مجله در سال‌های ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ بر اجزایی نظیر ۱. روش تحقیق، ۲. مبانی نظری، ۳. منابع مورد استفاده در تنظیم مقاله، ۴. نتیجه‌گیری، ۵. طرح مسئله و نهایتاً عنوان مقاله وارد شده است.

یافته‌های این پژوهش دیدگاه برخی صاحب‌نظران ایرانی نظیر عبداللهی (بنگرید به مشکلات شش‌گانه مطرح شده درباره تحقیقات اجتماعی در ایران در مباحث پیشین به‌ویژه بندهای ۲، ۳، ۴، ۵) و سروش را تأیید و تقویت می‌نماید. از طرفی تأییدی تجربی بر بندهای سه‌گانه «سیاست مجله جامعه‌شناسی ایران» نیز می‌باشد. چنان‌که یافته‌های این پژوهش دقت اعضای هیئت تحریریه مجله را حسب تجربه، در گنجاندن بندهای اول «ارائه یافته‌ها و نتایج روش‌مند» و دوم «تولید روش‌مند مفاهیم نظری اصیل و کمک به پیشرفت نظری جدید» که تأکیدی بر رعایت اصول متعارف پژوهش است، را به لحاظ تجربی مورد تأیید قرار می‌دهد.

علاوه بر یافته‌های فوق که حاصل تحلیل عاملی و محتوایی اطلاعات مندرج در اسناد داوری مقالات مجله بود و امید می‌رود در بهبود فرایند داوری و حرفه مقاله‌نویسی علمی اثربخش و راهنما باشد، با استنباط و تفسیر می‌توان به نتایج دیگری هم دست یافت که ذکر آن‌ها سودمند می‌نماید. تجزیه و تحلیل داده‌ها به‌ویژه با توجه به جداول ۵ و ۷ اهمیت، معنی‌داری و مناسبت گویه‌های مندرج در سند داوری را مورد تأیید قرار داد در عین حال ترتیب اهمیت این گویه‌ها قابل تأمل است، لذا به نظر می‌رسد ضرایب اهمیت آن‌ها باید مورد تجدید نظر قرار گیرد. و بحث مهم «نتیجه‌گیری» مقاله را نیز در قالب سنجه یا معیاری به معیارهای چهارده‌گانه افزود. نکته دوم این‌که از بسیاری مقالاتی، که به دفتر مجله می‌رسد چنین برداشت می‌شود که به خاطر اعتبار درونی و برونی مجله جامعه‌شناسی ایران، «انگیزه ارتقا»، عاملی اساسی برای ارسال مقاله به این مجله است. به این معنی که اساتید کارآمد و مجرب که مراحل ارتقای خود را پشت سر گذاشته‌اند، کمتر به‌طور مستقل دست به تدوین مقاله می‌زنند، در حالی که دانشجویان دوره دکتری که برای احراز صلاحیت جهت دفاع از پایان‌نامه نیاز به مقاله چاپ شده در مجلات علمی - پژوهشی دارند، به همراه همین همکاران دانشگاهی - که برای ارتقا به مرتبه دانشیاری و استادی مکلف به ارائه امتیاز کافی هستند - برای مجله مقاله می‌فرستند. این امر فی‌نفسه

اشکالی ندارد، و شاید هم رویه منطقی و مناسبی برای تشویق و تحریک آن‌ها در نوشتن مقاله علمی است. ولی چون «انگیزه ارتقا» نخستین عامل نیرومند در این فعالیت بوده بر کیفیت مقاله اثر می‌گذارد. در حالی که اگر هدف اصلی تحقیق، کارآمدی علمی و بهره‌دهی برای جامعه و اعتلای فضای علمی باشد، خود به خود ارتقا را هم به دنبال می‌آورد. نکته سوم و در ارتباط با موضوعات پیشین این است که مشاهده شده است برخی از نویسندگان محترم، که عمدتاً از دانشجویان تحصیلات تکمیلی هستند، اقدام به تهیه مقالات نظری نموده و به عنوان یک صاحب‌نظر مجرب آن را برای انتشار به مجله می‌فرستند، که این موضوع نیز جای تأمل دارد.

در این پژوهش تلاش نمودیم با تفکیک ابعاد و اجزای مقالات و بررسی اشکالات وارد شده بر آن‌ها از سوی داوران مجله جامعه‌شناسی ایران زمینه‌ای را برای چنین مطالعاتی در ایران بازگشایی نماییم. تهیه و تولید مقاله علمی به‌ویژه برای مجلات معتبر الزاماتی را می‌طلبد که رعایت آن‌ها توفیق نویسنده را در اخذ پذیرش از مجله مذکور و بهره‌مندی از مزایای معنوی آن را به همراه دارد. لذا، در پی آن بودیم که حرفه مقاله‌نویسی در حوزه مطالعات اجتماعی را در کانون توجه قرار دهیم. با استناد به موارد پیش گفته می‌توان حدس زد، استمرار مجله آکادمیک و معتبر نیازمند دقت‌نظر و صرف هزینه از سوی اعضای دست‌اندرکار آن مجله است. بدیهی است اعتبار آن مجله پیش از مراقبت و دقت اعضای مجله نیازمند ممارست و حرفه‌ای شدن نویسندگان مقالات و پژوهشگران آن حوزه علمی نیز هست. در پایان باید اشاره نماییم انتشار نتایج آرشيو (داوری‌های) دو سال گذشته مجله جامعه‌شناسی ایران به صورت یک مقاله و سنجش توانایی ابزار داوری مقالات مجله، تشخیص اشکالات متعدد وارد شده بر مقالات تولید شده در حوزه جامعه‌شناسی، تلویحاً دعوت از جامعه‌شناسان ایرانی برای ارسال بهترین آثار پژوهشی‌شان در قالب مقالات منطبق بر سیاست مجله جامعه‌شناسی ایران، جهت استمرار و افزودن بر اعتبار این مجله است.

منابع

- اتسلندر، پتر (۱۳۷۵) روش‌های تجربی تحقیق اجتماعی، ترجمه بیژن کاظم‌زاده، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- توکل، محمد (۱۳۷۰) جامعه‌شناسی علم، تهران: نس.
- تیمورخانی، افسانه (۱۳۸۱) «تحلیل اسنادی مقالات تألیفی فصلنامه کتاب»، فصلنامه کتاب، دوره ۱۳، شماره ۳، پاییز.
- دلاور، علی (۱۳۷۸) مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، تهران: رشد.
- زعیم، مرتضی (۱۳۶۹) تحقیق در سیستم‌های بهداشتی (از گروه مؤلفان سازمان جهانی بهداشت)، تهران:

انتشارات وزارت بهداشت. درمان و آموزش پزشکی.
سرمد، زهره و همکاران (۱۳۷۹) *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*، تهران: آگه.
سروش، عبدالکریم (۱۳۷۶) نکاتی چند در مورد تحقیقات اجتماعی در ایران (ارائه شده به صورت سخنرانی) *نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران*، شماره ۲.
عبداللهی، محمد (۱۳۷۶) «مسائل روش‌شناسی در تحقیقات اجتماعی»، *نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران*، شماره ۲.
کرپیندورف، کلوس (۱۳۷۸) *تحلیل محتوا*، ترجمه هوشنگ نایی، تهران: روش.
کیم، جادآن و چارلز و. مولر (۱۳۷۸) *کاربرد تحلیل عاملی در پژوهش اجتماعی*، ترجمه مسعود کوثری، تهران: سلمان.
گال، مردیت و همکاران (۱۳۸۲) روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی، ترجمه احمدرضا نصر و همکاران تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
هیئت نظارت و ارزیابی فرهنگی و علمی (۱۳۸۴) «بررسی وضعیت انتشار مقالات در مجلات معتبر علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی کشور»، تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.

American Psychological Association (APA) (1982), Publication manual of APA, 3rd ed.
Booth, H. and Hayes (2000), sixteen years of JAPA: A Content Analysis of the Journal of the Australian Population Association, *Journal of Population Research*, vol, 17. No. 2, pp: 199-212.
Gratton and Jones (2004), *Research Method for Sport Studies*, Routledge.
Marshall, H. and F. Roland (1998), *A Guide to Learning Independent*, 3th ed, Open University press.
Miller, D. C. (1991), *Handbook of Research Design and Social Measurement*, 5th ed. Sage Publication.

فرهنگ ارشاد استاد دانشگاه شهید چمران اهواز است. ایشان کتاب‌های متعددی را تألیف و ترجمه نموده‌اند. و مقالات متعددی نیز در مجلات داخلی و خارجی به چاپ رسانده‌اند. علائق پژوهشی وی در زمینه جامعه‌شناسی ادبیات، بینش‌ها و نظریه‌ها می‌باشد.
معصومه قاراخانی دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی می‌باشد. از ایشان مقالاتی در مجلات داخلی به چاپ رسیده است. علائق پژوهشی وی در حوزه جامعه‌شناسی سیاسی و انقلابات، جنسیت و ادبیات می‌باشد.
سیدآیت‌اله میرزایی دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی می‌باشد. از ایشان مقالاتی در مجلات داخلی به چاپ رسیده است. علائق پژوهشی وی در زمینه جامعه‌شناسی تاریخی، سیاسی، مطالعات قومی و مطالعات مردان می‌باشد.